

Zdravotně
sociální fakulta
Faculty of Health
and Social Sciences

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Etická dilemata péstounské péče

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Studijní program:

SOCIÁLNÍ POLITIKA A SOCIÁLNÍ PRÁCE

Autor: Jan Kantor

Vedoucí práce: doc. PhDr. Adéla Mojžíšová Ph.D.

České Budějovice 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci s názvem Etická dilemata pěstounské péče jsem vypracoval/a samostatně pouze s použitím pramenů v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské/diplomové práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby bakalářské/diplomové práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé bakalářské/diplomové práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 09.08.2021

.....

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval paní doc. PhDr. Adéle Mojžíšové, Ph.D.,

za odborné vedení mé bakalářské práce, podnětné a cenné rady, trpělivost a přívětivý přístup. Také děkuji všem sociálním pracovníkům, kteří se zúčastnili mého výzkumu a poskytli mi cenné informace.

Etická dilemata pěstounské péče

Abstrakt

Tato práce se zabývá pěstounskou péčí a sociálními pracovníky, kteří se touto formou náhradní rodinné péče zabývají. Cílem bakalářské práce je zjistit nejčastější etická dilemata se kterými se sociální pracovníci zabývající se pěstounskou péčí setkávají. Vzhledem k stanovenému cíli práce byly zvoleny dvě výzkumné otázky:

1. „Jaká jsou v praxi nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, zabývajících se pěstounskou péčí?“
2. „Co sociálním pracovníkům zabývajících se pěstounskou péčí pomáhá s řešením etických dilemat?“

Práce je rozdělena na teoretickou část a praktickou část. V teoretické části je stručně popsán současný stav. Jsou zde popsány formy náhradní rodinné péče, včetně pěstounské péče, které je popsána více konkrétněji, a také etická dilemata v pěstounské péči. Stručně je zde popsán i Etický kodex sociálních pracovníků.

Praktická část byla zpracována pomocí kvalitativní strategie, metody dotazování a techniky polostrukturovaného rozhovoru. Komunikačními partnery byly sociální pracovníci pracující v neziskových organizacích, které doprovázejí pěstounské rodiny. Tento výběrový vzorek byl vybrán na základě účelového výběru. Také byla použita metoda snowball sampling.

V rámci vyhodnocování rozhovorů byla použita metoda otevřeného kódování, pomocí které byly vytvořeno devět kategorií. Pomocí výzkumy byly zjištěny tři skupiny etických dilemat, se kterými se sociální pracovníci zabývající se pěstounskou péčí nejčastěji setkávají. Dále byly také zjištěny aspekty, které pracovníkům s řešením těchto etických dilemat pomáhají.

Bakalářská práce může být použita v praxi pro sociální pracovníky zabývající se pěstounskou péčí pro lepší pochopení a řešení těchto etických dilemat nebo jako podklad pro další výzkum.

Klíčová slova

Pěstounská péče; etická dilemata; etická dilemata pěstounské péče; řešení etických dilemat; sociální pracovníci zabývající se pěstounskou péčí

Ethical Dilemmas of Foster Care

Abstract

This bachelor's thesis deals with the aspects of foster care itself and also focuses on social workers who are involved in this branch. The aim of this work is to point out the most common ethical dilemmas, that the social workers in foster care have to deal with. Considering the topic of this work, there have been set two questions for the following research:

1. "What are the most common ethical issues that the social workers have to deal with?"
2. "What helps the social workers to deal with these ethical issues?"

The work has been divided into two parts - theoretical and practical. The theoretical part describes current situation in foster care. There are described forms of alternative family care including foster care, which is described more in detail. The theoretical part also deals with the topic of ethical dilemma in foster care and introduces the ethical codex for social workers.

The practical part was processed through the qualitative strategy using the method of interviewing and the semi-structural interview technique. Partners for the interviews were social workers from non-profit organizations who guide the foster families. This selective sample was chosen according to the purposive sampling method. The snowball sampling method was also used in this work.

The interviews were evaluated by using the open coding method and as a result were described nine categories. The research also helped to name three most common ethical dilemmas that the social workers have to deal with. This work also describes the aspects that help the social workers to solve these dilemmas.

This bachelor's thesis can help social workers in foster care to understand and solve ethical dilemmas or also for further research.

Key words

Foster care; ethical dilemmas; ethical dilemmas of foster care; solving of ethical dilemmas; social workers involved in foster care

Obsah

Úvod	10
1 Současný stav	11
1.1 Sociální práce	11
1.2 Sociální pracovník.....	12
1.3 Sociálně-právní ochrana dětí	13
1.4 Náhradní rodinná péče	14
1.5 Formy náhradní rodinné péče.....	15
1.5.1 Osvojení.....	15
1.5.2 Poručenství.....	15
1.5.3 Svěření dítěte do péče jiné osoby	16
1.5.4 Ústavní péče.....	16
1.6 Pěstounská péče	18
1.7 Formy pěstounské péče	19
1.7.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu.....	19
1.7.2 Příbuzenská a nepříbuzenská pěstounská péče.....	20
1.8 Práva a povinnosti pěstounů.....	20
1.9 Etika a etická dilemata v sociální práci.....	22
1.9.1 Etika a morálka.....	22
1.9.2 Etika v sociální práci	23
1.9.3 Etický kodex sociálních pracovníků	24
1.9.4 Etická dilemata pěstounské péče.....	25
2 Cíl práce a výzkumné otázky	27
2.1 Cíl výzkumu	27
2.2 Výzkumná otázka	27
3 Metodika výzkumu	28
3.1 Metoda sběru dat.....	28
3.1.1 Vlastní sběr dat	28
3.2 Vyhodnocování dat	29

3.3	Výzkumný soubor.....	29
3.4	Etika výzkumu	30
4	Výsledky.....	31
4.1	Motivace k práci sociálního pracovníka doprovázejícího pěstounské rodiny.....	32
4.2	Názory sociálních pracovníků doprovázející pěstounské rodiny na jejich vlastní profesy	33
4.3	Dilemata spojená s nahlášením a předáním informací.....	36
4.4	Dilemata týkající se kontaktu s biologickou rodinou	37
4.5	Dilema, na čí straně stát.....	38
4.6	Vývoj v řešení dilemat za dobu praxe s pěstounskou péčí.....	39
4.7	Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat	40
4.8	Vnímání moci ze strany doprovázejících pracovníků	41
4.9	Možnosti řešení etických dilemat	42
5	Diskuse	43
5.1	Diskuse výsledků	43
6	Závěr.....	50
7	Seznam literatury	52
8	Seznam obrázků a tabulek	58
9	Použité zkratky.....	59
10	Přílohy	60

Úvod

Pěstounská péče je jedna z forem náhradní rodinné péče a v současné době sociální pracovníci poskytují podporu těmto rodinám nejen na odd. sociálně-právní ochrany dětí, ale také v nestátních neziskových organizacích, které jsou v souladu se zákonem pověřeni touto činností. Etických dilemat v pěstounské péči může být mnoho.

Osobně jsem se setkal s pěstounskou péčí při praktické výuce v jedné doprovázející organizaci v Českých Budějovicích. V rámci této praktické výuky jsme měli možnost zjistit co vše obnáší práce sociálních pracovníků, kteří doprovázejí pěstounské rodiny a měl možnost se dozvědět víc o úskalích a náležitostech, se která jsou s touto profesí spojená.

Teoretická část bakalářské práce je zaměřena především na náhradní rodinnou péči a její formy. V teoretické části jsou popsány osvojení, poručenství a svěřeni dítěte do péče jiné osoby. Také je zde popsána péče ústavní. Nejvíce popsanou formou náhradní rodinné péče v teoretické části je pěstounská péče, na kterou je tato práce zaměřena. Také je v teoretické části popsána a vysvětlena problematika etiky a etických dilemat a v neposlední řadě i Etický kodex sociálních pracovníků. Teoretická část je rozdělena celkem do devíti kapitol.

Praktická část je tvořena kvalitativním výzkumem, pomocí kterého se snažím zjistit nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, kteří se zabývají pěstounskou péčí. Zároveň mě zajímalo, co sociálním pracovníkům, kteří se zabývají pěstounskou péčí pomáhá při řešení etických dilemat. Metodou sběru dat je polostrukturovaný rozhovor, který poskytuje mnoho hloubkových informací. Tyto informace jsou následně analyzovány pomocí otevřeného kódování.

1 Současný stav

1.1 Sociální práce

První kapitolou v teoretické části této bakalářské práce je kapitola o sociální práci a sociálních pracovnících, na které je tato práce zaměřena.

Dle Kodymové (2013), se vznik profesionální sociální práce datuje k 20. století a její vývoj a formulace závisela na státu a na jednotlivých sociálních režimech daného státu. Kodymová (2013) však také uvádí, že kořeny sociální práce, sahají hlouběji do historie, kdy lidé pečovali o své blízké, o sousedy, o chudé lidi či o lidi, kteří potřebovali jistou formu pomoci a péče. Systematické provádění laické sociální práce se na našem území datuje k přelomu 18. a 19. století, kdy většinu aktivit spojených se sociální prací prováděly především církve, různé dobročinné spolky či jedinci (Kodymová, 2013).

O vznik sociální práce jako oboru ve světě se zasloužila Mary Richmondová v roce 1917, zatímco na českém území to byla především Alice Masaryková, zakladatelka a první předsedkyně Československého červeného kříže a dcera Tomáše Garrigue Masaryka (Puskajlerová, 2013).

Matoušek a Křišťan (2013) uvádějí, že veškerá sociální práce je zakotvena v solidaritě, která se vyskytuje u všech lidí a je projevem jejich chování, jedná se tedy o zdroj biologický. Dalším zdrojem je naše kultura a univerzálnost lidských práv jejichž principy jsou zakotveny v právních dokumentech na národní a mezinárodní úrovni (Matoušek, Křišťan, 2013).

Matoušek (2007) tvrdí, že všeobecné vymezení a formulace sociální práce jako pojmu této vědní disciplíny a jejích cílů nejsou všeobecně závazná. Dále autor hovoří o pojetí sociální práce, které je pružné a může jej ovlivňovat několik faktorů. Především faktory společenské, kulturní, teoretické a mnoho dalších, které se navíc liší v dobové linii (Matoušek, 2007).

Úlehla (2005) spojuje sociální práci s celou další řadou oborů, s nimiž sociální práce úzce souvisí. Úlehla (2005) zdůrazňuje obory jako sociologie, psychologie, psychoterapie, ale také rodinná terapie či oblasti práva. Toto a několik dalších, jsou obory, které sociální práci v mnoha věcech inspirují a rozvíjejí, a zároveň jí pomáhají najít porozumění

v mnoha nelehkých situacích. Avšak i naopak sociální práce pomáhá sousedním oborům určit své poslání a ukazuje jak pracovat s „normálními lidmi“ (Úlehla, 2005).

Sociální práce je součástí státního systému, který přerozděluje zboží a služby, jejichž cílem je uspokojování potřeb klientů nebo také sociální kontrola a prevence deviantního a společensky nežádoucího chování (Matoušek, 2013).

International Federation of Social Workers (dále jen IFSW) (2014) hovoří o sociální práci jako o povolání, které je zaměřené na praxi a které pomáhá se sociálním rozvojem, posiluje a osvobozuje lidi. Dle IFSW (2014) je účelem teorií sociální práce je podpořit sociální práci v praxi.

Zákon č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách definuje sociální služby jako činnosti nebo soubor činností, které pomáhají a podporují sociální začlenění osob, a které pomáhají předejít sociálnímu vyloučení.

1.2 Sociální pracovník

V zákoně č. 108/2006 Sb., zákon o sociálních službách, v § 109 je přesně definováno co sociální pracovník vykonává a zabezpečuje. Dále v následujícím paragrafu, tedy v § 110, jsou sepsány všechny předpoklady k výkonu profese sociálního pracovníka. Jedná se o bezúhonnost, zdravotní způsobilost a o odbornou způsobilost.

Podle National Association of Social Workers (dále jen NASW) (2020) je posláním sociálních pracovníků prosazovat spravedlnost a bojovat proti všem sociálním nespravedlnostem. Sociální pracovníci by měli brát ohledy a respektovat kulturu a etnicitu klientů a pomáhat jim rozšiřovat možnosti pro dosažení jejich potřeb (NASW, 2020).

Dle Matouška (2013) pracuje sociální pracovník s celou škálou klientů a různorodými skupinami lidí. Může se jednat o práci s jednotlivcem či se skupinou ba dokonce s komunitou. Dále autor dodává, že sociální pracovník, mimo jiné, také jedná a spolupracuje s organizacemi v rámci sociálních služeb. Při tvorbě zákonů, které se týkají sociální práce a společných okruhů se může podílet na jejich tvorbě či se k nim vyjadřovat (Matoušek, 2013).

Géringová (2011) uvádí, že sociální pracovníci jsou součástí skupiny tzv. pomáhajících profesí. Do této skupiny se mohou řadit také zdravotníci, psychologové, pedagogové, terapeuti a mnoho dalších. Dle autorky mají všechny různé pomáhající profese společné prvky, které se promítají při jejich práci. Například při práci s klienty se vždy promítne jejich osobnost a charakteristiky osobnosti daného pracovníka, jež mohou silně ovlivňovat vztah s klienty a tedy i celkový výkon jejich profese (Géringová, 2011).

1.3 Sociálně-právní ochrana dětí

Dle Matouška a Pazlarové (2016) se jedná o ucelený soubor činností, které se zaměřují na dítě a zajištění jeho práv, příznivý vývoj, ochranu a svobodu. Mezi další činnosti sociálně-právní ochrany dětí (dále jen SPOD) patří, dle autorů, snaha o obnovu funkční rodiny dítěte. Tyto činnosti vykonávají státem pověřené orgány a osoby. Mezi tyto orgány řadíme Ministerstvo práce a sociálních věcí (dále jen MPSV), Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí (dále jen ÚMPOD), krajské a magistrátní úřady, obecní úřady a obecní úřady obcí s rozšířenou působností (Matoušek, Pazlarová, 2016).

MPSV (2020) uvádí hlavní principy právní úpravy sociálně právní ochrany dětí, kdy hlavními principy jsou: ochrana a blaho dětí v jejich nejlepším zájmu, ochrana rodičovství a právo na rodičovskou výchovu, poskytování ochrany všem dětem bez rozdílu a bez jakékoliv diskriminace, bezplatné poskytování sociálně právní ochrany, aj.

Pemová a Ptáček (2012) mluví o moderní SPOD jako o centrálně garantované, ale místně vykonávané. To znamená, že ji garantuje stát, ale vykonávají jí jedntolivci, tedy sociální pracovníci, jedná se o přenesenou státní správu na samosprávu. Sociální pracovník SPOD v tomto důsledku zastává velice důležitou roli při práci s dítětem a především při hodnocení v jakém ohrožení se dítě vyskytuje (Pemová, Ptáček, 2012).

Gojová et al. (2020) uvádějí, že v České republice mají přístupy zaměřené na děti jisté nedostatky, především v praxi sociální práce. Avšak Gojová et al. (2020) tvrdí, že MPSV si jako zastřešující orgán tyto nedostatky uvědomuje a snaží se o zlepšení celé věci, například podporou spolupráce mezi orgány státní správy a neziskovými organizacemi, které poskytují sociálně aktivizační služby pro rodiny s dětmi.

Právní úpravu lze najít v zákoně č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Další opatření týkající se ochrany dětí lze najít i v jiných právních předpisech jako například v zákoně o rodině, v občanském soudním řádu, v trestním zákoně, v trestním

řádu, v zákoně č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, ve znění pozdějších předpisů, v zákoně č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní nebo ochranné výchovy, ve znění pozdějších předpisů a v dalších (MPSV, 2020).

1.4 Náhradní rodinná péče

V následující kapitole jsou stručně popsány formy náhradní rodinné péče. Mezi tyto formy patří: svěření dítěte do péče jiné osoby, osvojení, poručenství, pěstounská péče, pěstounská péče na přechodnou dobu. Přičemž poslední dvě formy jsou popsány ve čtvrté kapitole, kdy je jim věnována větší pozornost z důvodu toho, že jsou součástí hlavního tématu této práce. Právní úpravu těchto forem náhradní rodinné péče lze najít v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Jedna podkapitola je věnována i ústavní péči, ačkoliv se neřadí do náhradní péče rodinné, ale do náhradní péče ústavní.

Náhradní rodinnou péčí (NPR) se rozumí péče o děti bez vlastní rodiny v prostředí nové rodiny či v tak uspořádané malé skupině, jež se rodině podobá nebo se jí přibližuje (Kukla, 2016, s. 242).

Vavrecková et al. (2017) vidí rodinu jako primární sociální skupinu, která má pro dítě nenahraditelný význam. Rodina jako první vymezuje dítěti hranice a dává mu možnost najít a poznat svou společenskou roli. Celkový vývoj dítěte, a především vývoj v brzkém věku je nejvíce ovlivněn právě rodinou a rodinným prostředím (Vavrecková et al., 2017). Dle Burešové et. al. (2008) je význam rodiny pro dítě především v pocitu dítěte, že má ve svém životě místo, kterému může říkat domov, tedy místo, kde více než na blahobytu záleží na lidech a lidských vztazích a na tom jaké zkušenosti zde dítě získá. V případě, že biologická rodina z nějakých důvodů není schopna tento pocit dítěti zajistit, přichází na řadu rodina „náhradní“, která může dítěti tento pocit dopřát a také ho zajistit mnohem lépe (Burešová et al., 2008).

K datu 31.12.2018 byl počet dětí v náhradní rodinné péči 19 926 (Virtuální knihovna Náhradní rodinné péče, 2020).

1.5 Formy náhradní rodinné péče

Formy náhradní rodinné péče (MPSV, 2019):

- Osvojení
- Poručenství
- Pěstounská péče
- Pěstounská péče na přechodnou dobu
- Svěření dítěte do péče jiné osoby

1.5.1 Osvojení

Osvojení a jeho náležitosti se nacházejí v § 794 až § 854, v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Dle § 794 se osvojením rozumí přijetí cizí osoby za vlastní. Mezi osvojitelem a osvojencem vznikne stejný vztah jako vztah mezi rodičem a dítětem, stejně tak je to i se vztahy k příbuzným osvojitele (MPSV, 2019).

Od 1.1.2014 existují v právním řádu České republiky pouze dvě formy osvojení neboli adopce – toto slovo se v právním řádu nevyskytuje nýbrž je ve společnosti známé a často používané. Jedná se o osvojení zletilého či o osvojení nezletilého (Bubleová, 2014).

Díky Úmluvě o ochraně dětí a spolupráci při mezinárodním osvojení (dále jen Úmluva) je možné v České republice uskutečňovat mezinárodní osvojení (ÚMPOD, 2020). Mezinárodní osvojení je a) osvojení z ciziny, b) osvojení do ciziny, nic méně mezinárodní osvojení je možné pouze mezi státy, které danou Úmluvu podepsaly (ÚMPOD, 2020).

1.5.2 Poručenství

Poručenství a jeho náležitosti jsou definovány dle § 928 až § 942, v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku. Poručníka jmenuje soud v případě, kdy zde není žádný z rodičů, který má vůči dítěti rodičovskou odpovědnost. Dle MPSV (2019) se jedná zejména o následující situace: oba rodiče nezletilého dítěte zemřeli, oba rodiče byli zbaveni rodičovské odpovědnosti, výkon rodičovské odpovědnosti byl oběma rodičům pozastaven, rodičovská odpovědnost obou rodičů nezletilého dítěte byla omezena, nebo byl omezen její výkon, a zároveň byl stanoven rozsah tohoto omezení, nebo jde o dítě nezletilých rodičů, případně jeden z rodičů je nezletilý a druhý není znám či v rodném

listě uveden (příčemž osobní péče o dítě, není-li soudem rozhodnuto jinak, náleží nezletilému rodiči).

Pokud poručník o dítě osobně pečuje, jedná se tedy o poručenství s péčí. V tomto případě má poručník i dítě na nárok dávek pěstounské péče (MPSV, 2019).

Dle MPSV (2019) orgán sociálně-právní ochrany dětí vykonává poručenství do doby, dokud není dítěti poručník ustanoven nebo dokud se ustanovený poručník neujme své funkce. V případě, že se nepodaří najít vhodného poručníka, funkci poručníka převezme orgán sociálně-právní ochrany dětí jmenovaný soudem (MPSV 2019).

1.5.3 Svěření dítěte do péče jiné osoby

Právní vymezení svěření dítěte do péče jiné osoby se nachází v § 953 již zmíněného zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, kdy tuto formu náhradní rodinné péče může soud stanovit v případě, kdy o dítě nemůže osobně pečovat žádný z rodičů nebo poručík. Svěření dítěte do péče jiné osoby má přednost před péčí dítěte v ústavní výchově, avšak nenahrazuje pěstounskou péči, předpěstounskou péči či péči, která musí předcházet osvojení (zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku).

V následujících paragrafech, tedy od § 954 až do § 957, zákona č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, jsou stanoveny práva a povinnosti jak rodičů, tak pečující osoby, tedy osoby, která pečuje o dítě, a také okolnosti ohledně výživného a jeho vymezení.

Podle Bubleové et al. (2011) je svěření dítěte do péče jiné osoby většinou prvním institutem, který přichází v úvahu, jelikož soud dává při výběru vhodné osoby přednost příbuznému daného dítěte. Nemusí se však vždy jednat o osobu příbuznou, nýbrž i o osobu dítěti známou a o osobu, ke které má dítě citový vztah je dítěti blízká (Bubleová et al., 2011)

1.5.4 Ústavní péče

Ústavní výchova je právně vymezena v zákoně č. 109/2002 Sb., Zákon o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a o preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Kukla (2016) uvádí, že ústavní péče by měla mít přednost před jakoukoliv z forem náhradní rodinné péče jen ve vážných případech, tedy v takových případech, kdy by

žádná z forem náhradní rodinné péče nebyla možná nebo by výchova dítěte byla ohrožena a nevedla pomocí náhradní rodinné péče k její nápravě. Ústavní výchovu nařizuje soud a soud je také povinný každého půl roku přezkoumat, zda stále trvají důvody pro pokračování ústavní péče (Kukla, 2016).

1.6 Pěstounská péče

Pěstounství je definováno v zákoně č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku, konkrétně v § 958 až do § 970, na stránkách 1131 a 1132. V tomto zákoně je přesně definováno, že pěstounská péče má přednost před ústavní výchovou v péči o dítě. Dále je upravena v zákoně č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí.

Dle Bubleové (2014) je pěstounská péče jednou z forem náhradní rodinné péče a osoba, která pečuje o dítě se v pěstounské péči nazývá pěstounem. Autorka uvádí, že mezi pěstounem a dítětem nevzniká po právní stránce takový poměr jaký má dítě se svými rodiči, to znamená, že pěstoun nemá vůči dítěti vyživovací povinnost a může jej zastupovat v běžných věcech. V otázce mimořádných záležitostí musí požádat zákonného zástupce či soud o možnost výkonu takovéto záležitosti (Bubleová, 2014). Pěstounská péče zajišťuje dítě především po stránce hmotné a zároveň odměňuje ty, kteří o dítě pečují (Matějček, 1999).

Koluchová a Matějček (2002) uvádějí, že pouze soud rozhoduje o tom, zdali bude dítě svěřeno do pěstounské péče. Zrušení pěstounské péče může být jen ze závažných důvodů, avšak pokud o zrušení požádá sám pěstoun, musí být péče zrušena vždy, ovšem o zrušení rozhoduje taktéž soud (Koluchová, Matějček, 2002). Pěstounská péče končí nejpozději, když dítě dosáhne zletilého věku (MPSV, 2019).

Děti, které se svěřují do pěstounské péče jsou děti, jejichž rodiče jim nejsou schopni zajistit dostatečnou výchovu (Jihočeský kraj, 2019). Pěstounem může být samostatná fyzická osoba nebo se společnými pěstouny mohou stát manželé, a ačkoliv mezi pěstouny a dětmi nevznikají z právního hlediska žádné vztahy, tak z hlediska neformálního se tyto vztahy obvykle utvářejí (Jihočeský kraj, 2019).

MPSV (2021) hovoří o tzv. procesu zprostředkování, který musí proběhnout před tím, než může být dítě svěřeno do pěstounské péče (nebo osvojení). Při tomto procesu dochází také k seznámení dítěte s žadatelem o pěstounskou péči, tento úkon smí provádět pouze orgány sociálně-právní ochrany dětí (OSPOD). Zprostředkování lze provést pouze na žádost fyzické osoby, která se chce stát pěstounem (MPSV, 2021).

Dle § 963 lze dítě svěřit do tzv. předpěstounské péče zájemcům o pěstounskou péči, kdy její délku stanoví soud a zároveň nad ní vykonává dohled (zákon č. 89/2012 Sb., občanského zákoníku).

Fáze procesu zprostředkování (MPSV, 2021)

- vyhledávání dětí, kterým je třeba zajistit péči v náhradním rodinném prostředí formou pěstounské péče,
- vyhledávání fyzických osob vhodných stát se osvojiteli nebo pěstouny,
- odborná příprava fyzických osob vhodných stát se pěstouny k přijetí dítěte do rodiny
- výběr určité fyzické osoby vhodné stát se pěstounem určitého dítěte, jemuž se pěstounská péče zprostředkovává a v zajištění osobního seznámení se dítěte s touto osobou.

1.7 Formy pěstounské péče

Existují dvě formy pěstounské péče, a to: dlouhodobá pěstounská péče a péče na přechodnou dobu (MPSV, 2019). Dlouhodobá pěstounská péče, tedy „klasická“ a častější forma pěstounské péče je popsána v podkapitole 1.7.

Koluchová a Matějček (2002) v praxi rozdělují pěstounskou péči navíc ještě do dvou často používaných typů. Prvním typem je individuální pěstounská péče, která probíhá většinou v prostředí, kde se o dítě starají pěstouni, kteří už dítě či děti mají nebo již děti měli. Druhým typem je skupinová pěstounská péče. Zde Koluchová a Matějček (2002) hovoří o tzv. „zařízeních pro výkon pěstounské péče“, v tomto případě se jedná o velké pěstounské rodiny anebo o SOS dětské vesničky, kterou tvoří skupina přibližně 10 domků, ve kterých bydlí rodina, tvořící matka-pěstounka a děti, jež jsou většinou sourozenci z rodin, které jim nedokážou zabezpečit výchovu.

1.7.1 Pěstounská péče na přechodnou dobu

Dle MPSV (2019) lze dítě svěřit osobě jenž je zaspána v evidenci osob (dle zákona SPOD), které se mohou stát pěstouny na přechodnou dobu. Z pravidla pěstounská péče na přechodnou dobu trvá maximálně jeden rok, toto neplatí, pokud se jedná o sourozence dítěte, kteří byli svěřeni do péče stejného pěstouna, avšak později. V tomto případě se nahlíží na dobu trvání pěstounské péče (1 rok) u posledního sourozence svěřeného do této péče (MPSV, 2019).

Přechodnou dobou se rozumí doba, kdy rodič není schopný o dítě pečovat ze závažných důvodů, doba po jejímž uplynutí může matka dát souhlas k osvojení nebo po kterou může rodič souhlas k osvojení dítěte odvolat, nebo doba do nabytí právní moci rozhodnutí soudu o tom, že souhlasu rodičů k osvojení není třeba. (MPSV, 2019).

Dle Bubleové (2014) je tato forma poskytována především z důvodu okamžité pomoci dítěti a dostat jej co nejrychleji do náhradní pěstounské rodiny. Autorka uvádí, že v této formě pěstounské péče je kladen větší důraz na výběr vhodných pěstounů, jelikož jsou na pěstouny kladeny větší nároky, kvůli dočasnosti péče. Bubleová (2014) uvádí jako hlavní účel, této formy pěstounské péče, především pomoc rodičům zlepšit svoji životní situaci a své poměry, aby se mohli o své dítě opět řádně starat a vychovávat jej, a poskytnout jim pro to dostatečný čas.

1.7.2 Příbuzenská a nepříbuzenská pěstounská péče

Někteří autoři, jako například Trnková (2018) rozlišují ještě pěstounskou péči na příbuzenskou a nepříbuzenskou. Podle Trnkové (2018) má příbuzenská pěstounská péče, kdy se má pěstounem stát příbuzná osoba dítěte, obvykle přednost před péčí vykonávající cizí osobou. Největším pozitivem na příbuzenské pěstounské péče je především zachování (do jisté míry) rodinného prostředí (Trnková, 2018).

Příbuzenská péče s sebou může nést podle Nadačního fondu J&T (2014) i jistá negativa a rizika, a to především opakováním nevhodné péče, kdy nedochází k širšímu odbornému posouzení náhradní rodiny a dítě je svěřeno do péče příbuzným, kteří sami nejsou schopni dítě dostatečně a správně vychovávat.

U příbuzenské pěstounské péče nedochází k procesu zprostředkování (MPSV, 2021).

1.8 Práva a povinnosti pěstounů

Práva a povinnosti pěstounů se nacházejí v zákoně č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, v § 47a.

Práva a povinnosti dle zákona č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí:

- právo na poskytnutí trvalé nebo dočasné pomoci při zajištění osobní péče o svěřené dítě; tato pomoc spočívá zejména v zajištění krátkodobé péče

- právo na poskytnutí pomoci se zajištěním celodenní péče o svěřené dítě nebo děti, která je přiměřená věku dítěte, v rozsahu alespoň 14 kalendářních dnů v kalendářním roce, jestliže svěřené dítě dosáhlo alespoň věku 2 let,
- právo na zprostředkování psychologické, terapeutické nebo jiné odborné pomoci alespoň jednou za 6 měsíců,
- právo na zprostředkování nebo zajištění bezplatné možnosti zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě,
- právo na pomoc při plnění povinností v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte (povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak), včetně pomoci při zajištění místa pro uskutečňování styku oprávněných osob s dítětem a při zajištění asistence při tomto styku,
- povinnost zvyšovat si znalosti a dovednosti v oblasti výchovy a péče o dítě v rozsahu 24 hodin v době 12 kalendářních měsíců po sobě jdoucích,
- povinnost umožnit sledování naplňování dohody o výkonu pěstounské péče prostřednictvím osobního styku pěstounů a dětí jim svěřených do pěstounské péče se zaměstnanci subjektu, s nímž tyto osoby uzavřely dohodu o výkonu pěstounské péče, a to minimálně jednou za 2 měsíce, jakož i povinnost spolupracovat se zaměstnanci obecního úřadu obce s rozšířenou působností pověřenými sledovat jednou za 6 měsíců vývoj dětí svěřených do pěstounské péče,
- v souladu s individuálním plánem ochrany dítěte povinnost udržovat, rozvíjet a prohlubovat sounáležitost dítěte s osobami dítěti blízkými, zejména s rodiči a umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, pokud soud rozhodnutím nestanoví jinak.

1.9 Etika a etická dilemata v sociální práci

V této kapitole se pokusím popsat problematiku etiky a etických dilemat. Také je v této kapitole stručně popsán etický kodex, jímž by se měli sociální pracovníci řídit a brát jej v potaz při jejich nelehké práci, a který jim pomáhá při řešení každodenních situací a v jejich rozhodování.

1.9.1 Etika a morálka

Mura (2015) tvrdí, že kořeny etiky, jakožto vědní disciplíny, sahají až do starověkého Řecka, k počátkům filozofie. Dle autora etika tehdy pomáhala člověku najít význam bytí a jeho života a pomáhala mu dosáhnout svého štěstí. Mura (2015) hovoří o etice jako o nauce o štěstí, životě a dobru. Tyto základy etiky, pocházející ze starověku, přesto platí v této vědní disciplíně dodnes (Mura, 2015).

Jankovský (2018) etiku chápe jako vědu o správném chování lidí a lidské společnosti, a také o způsobu života lidí. Tvrdí, že hlavním předmětem etiky jako vědy je morálka. Morálku popisuje jako jakýsi soubor norem, které vyplývají z jistých společenských hodnot, které jsou kulturně podmíněné. Morálka pomáhá pochopit rozdíl mezi dobrým a zlým chováním, a také jednání lidí, kdy jej porovnává s lidským svědomím (Jankovský, 2018). Matoušek (2013) uvádí, že morálka umožňuje spolupráci ve společnosti a udržuje jí pohromadě. Etiku pak definuje jako teorii morálky. Šimek (2015) zase hovoří o morálce jako o složitém komplexu týkající se jak jednoho jedince, tak celé společnosti, proto pokud chceme porozumět lidem, musíme otázku morálky brát vždy v potaz. Morálku mají všichni lidé, ať už lidé slušní a čestní, tak lidé zlí a beze cti. Takže i těžcí zločinci mají svou morálku (Šimek, 2015).

Kutnohorská et al. (2011) uvádějí, že smyslem etiky není z hlediska morálky něco zakazovat nebo naopak přikazovat, ale má člověku pomoci rozeznat dobré od zlého a dosáhnout nejvyšších morálních hodnot. Zmiňují etiku především ve spojení s jedincem a jeho svobodným rozhodováním a svobodným jednáním (Kutnohorská et al., 2011).

1.9.2 Etika v sociální práci

Dle Chase (2015) se sociální pracovníci musejí denně potýkat s obtížnými rozhodnutími v některých složitých lidských situacích a se závazky, které vůči klientům, institucím, ale také vůči právním normám a zákonům mají, kdy zde velkou roli hrají práva jednotlivce. Jako příklady těchto situací mohou být dle Chase (2015) závazky týkající se oblasti duševního zdraví, zneužívání návykových látek či odebrání dětí z jejich rodin. Na sociální pracovníky je vyvíjen obrovský tlak, aby předešli chybám, které by mohli ohrozit klienty nebo i organizaci, ve které pracovník pracuje (Chase, 2015). Sobočan et al. (2018) navíc tvrdí, že od sociálních pracovníků se díky jejich odbornosti, profesionalitě, a i díky etickému kodexu, očekává zvláštní citlivost a soucit vůči zranitelným skupinám populace.

Fischer a Milfait (2010) tvrdí, že etika má v sociální práci především pomoci sociálním pracovníkům, aby dokázali rozeznat správné hodnoty a principy ve své práci a správně s nimi zacházet. Podle nich etiku sociální práce lze pojmut dvěma způsoby, tedy způsobem 1., kdy se jedná o teoretickou disciplínu, která pomáhá sociálním pracovníkům v posuzování určitých problémů, se kterými se setkávají, a tedy i v hledání různých cest a možností, a způsob 2., kdy se jedná spíše o soubor norem, který souvisí s metodami sociální práce, jenž přímo napomáhají pracovníkům při výkonu praxe. Etika v sociální práci pomáhá pracovníkům s jejich osobním vymezením, a tedy i zásadně ovlivňuje kvalitu sociální práce a jejího výkonu (Fischer, Milfait, 2010). Toto tvrzení uvádí i Kutnohorská (2011), která tvrdí, že pokud chce sociální pracovník provádět svoji práci kvalitně a profesionálně, musí mimo jiné znát a dodržovat jisté etické principy.

Banksová (2016) užívá pojem „etická práce“ kdy označuje úsilí sociálních pracovníků, které vyvíjejí, aby dokázali ohodnotit a rozeznat eticky významné situace, kdy se snaží o rozvoj sebe samých jakožto profesionálů, dále je to úsilí, které vede k vypracování správného postupu a jednání a také k ospravedlnění toho co udělali a kdo jsou. V rámci toho Banksová (2016) analyticky popisuje tzv. etické dimenze, které popisují práci sociálních pracovníků v praxi.

Etické dimenze dle Banksové (2016):

- Rámcová práce – identifikace a zaměření na eticky významné rysy situace; umístění sebe a situací, s nimiž se setkáváme v politických a sociálních kontextech

- Role práce – hraní role ve vztahu k ostatním, zaujetí pozice (částečné / nestranné; blízké / vzdálené)
- Emoční práce – péče, soucit a empatie; zvládání emocí; budování důvěry; reagovat na emoce druhých.
- Práce s identitou – práce na etickém já; vytváření identity etické profesionality; zachování profesionální integrity.
- Práce s rozumem – vytváření a ospravedlňování morálních soudů a rozhodnutí; uvažování s ostatními o etických hodnoceních a taktice; vypracování strategií pro etické jednání.
- Vztahová práce – zapojení do dialogu s ostatními; práce na vztazích prostřednictvím práce s emocemi, identitou a rozumem (dialogová práce)
- Výkonnostní práce – zviditelnění dalších aspektů této práce ostatním; demonstrace sebe samého v práci (odpovědnost).

1.9.3 Etický kodex sociálních pracovníků

Dle Janebové (2015) je důvodem existence etických kodexů především snaha o vymezení určitých postojů, hodnot a jednání lidí v různých profesích. Podle autorky slouží Etický kodex sociálních pracovníků (dále jen Etický kodex) k podpoře a pomoci pracovníků při jejich výkonu, ať už z hlediska praxe či právě z hlediska etiky, a to především při řešení etických dilemat. V České republice vznikl Etický kodex v roce 1995 a vytvořila jej Společnost sociálních pracovníků, v roce 2006 byl doplněn a dodnes slouží jako opora všem sociálním pracovníkům a jeho znalost je povinností pro všechny ty, kteří vykonávají sociální práci na profesionální úrovni (Janebová, 2015).

Etický kodex v sociální práci však neslouží jen k ochraně, opoře a pomoci sociálním pracovníkům při jejich práci, ale také je vede ke správnému a etickému přístupu ke klientům, společnosti, zaměstnavatelům, a v neposlední řadě i k jejich vlastní osobě (Bandit et al., 2015).

Jak uvádí Společnost sociálních pracovníků (2006), Etický kodex je tvořen ze dvou hlavních částí. V první části jsou uvedené etické zásady sociální práce a sociálních pracovníků a v části druhé jsou sepsána pravidla etického chování sociálního pracovníka,

tato pravidla jsou stanovená vůči klientovi, zaměstnavateli, vůči kolegům sociálního pracovníka, nadále pak ve vztahu ke svému povolání a odbornosti, a ve vztahu ke společnosti. Za těmito dvěma hlavními částmi jsou pak ještě zmíněny etické problémové okruhy a postupy při řešení etických problémů (Společnost sociálních pracovníků ČR, 2006).

Dle Matouška (2013) by se dobrý sociální pracovník měl v téměř každé situaci řídit etickým kodexem a měl by jej aplikovat dle vlastního uvážení a nejlepšího mínění. Dále však autor uvádí, že sociální pracovníci často pracují v byrokratických organizacích a musejí se řídit a dodržovat nastavená pravidla dané organizace. Znamená to tedy, že se sociální pracovníci mohou dostat do situací, kdy dochází ke vzniku konfliktu mezi těmito pravidly a kodexem (Matoušek, 2013).

1.9.4 Etická dilemata pěstounské péče

Dle Banksové (2012) etická dilemata vznikají, když sociální pracovník musí čelit volbě mezi dvěma nebo více stejnými či podobnými možnostmi řešení, při kterých může nastat rozpor mezi etickými hodnotami. Etická dilemata jsou podle autorky velmi často spojena s profesí sociálních pracovníků a jejich profesní etikou, nastávají v případech, kdy musejí pracovníci učinit obtížná rozhodnutí, kdy dochází k rozporu práva, zájmů a potřeb různých stran. Řešení dilemat ovlivňuje jistá řada veličin, jako například praxe a osobnost pracovníka, který se v této situaci ocitl, anebo ku příkladu i státní sociální systém (Banksová, 2012). Davidová (2015) tvrdí, že etická dilemata jsou nedílnou součástí sociální práce a že jejich řešení ovlivňují z velké části politické tlaky a tlaky zaměstnavatele.

Mátel (2010) rozlišuje mezi pojmy etické dilema a etický problém. Uvádí, že pokud se jedná o etický problém, vždy v tomto případě existuje alespoň jedno řešení, které je správné. Naproti tomu dilema popisuje jako výběr mezi minimálně dvěma možnostmi, které jsou pro sociálního pracovníka nežádoucí (Mátel, 2010).

Udělat rozhodnutí v těžkých dilematických situacích je velice obtížné, a i přesto, že se některé situace a s nimi spojená dilemata mohou zdát podobné, tak každá situace je ve své podstatě jedinečná, jelikož jsou zde odlišné aspekty, jako například jiné osoby a prostředí. Z toho vyplývá, že nelze sociálním pracovníkům stanovit návod či poskytnout všeobecný klíč k řešení těchto situací (Mátel, 2010).

Kodymová a Holda (2008) hovoří o nástrojích řešení etických dilemat, kdy na jedné straně jsou zdrojem těchto nástrojů vlastnosti, zkušenosti a osobnost sociálního pracovníka a na straně druhé jsou to etické teorie a normy. Další možnost pomoci při řešení dilemat je dle Kodymové a Holdy (2008) sdílení těchto dilemat – v organizaci, týmu či při supervizi, také dokonce tvrdí, že nelze řešit některé problémy a dilemata bez konzultace.

Dle Pemové a Ptáčka (2012) sociální pracovníci, a především ti, kteří pracují s dětmi, při svém výkonu kombinují dva hlavní elementy, a to podporu (ochranu) a kontrolu. Podle autorů je vymezení hranic u těchto dvou pólů velice obtížné a sociální pracovníci tak mohou být snadno vystaveni etickému dilematu. Ačkoliv má kontrola v práci sociálních pracovníků pracujících s dětmi své místo, nikdy nesmí docházet k jejímu zneužití. Aby k tomu nedocházelo, musí být prováděna: pouze legitimním způsobem, pouze v odůvodněných situacích, musí odpovídat potřebám dítěte, musí být zachována lidská důstojnost a musí dojít k zachování ochrany osobních údajů (Pemová, Ptáček, 2012).

Dle Bertotti (2010) se sociální práce, která se zabývá dětmi se vyznačuje neustálou potřebou ochrany dětí a pomoci jejich rodičům, jde o poslání, kdy se sociální pracovníci snaží dosáhnout zlepšení jejich životní úrovně. Podle autorky musejí sociální pracovníci každodenně činit rozhodnutí, kdy musejí pomocí svého úsudku hodnotit často nelehké, a především nejednoznačné situace, které vedou sociálního pracovníka do nejistoty o tom co je správné a co ne (Bertotti, 2010).

2 Cíl práce a výzkumné otázky

2.1 Cíl výzkumu

Cílem práce je identifikovat etická dilemata, se kterými se sociální pracovníci, zabývající se pěstounskou péčí, setkávají.

2.2 Výzkumná otázka

Na základě svého výzkumného cíle jsem si zvolil následující výzkumné otázky:

VO1: „Jaká jsou v praxi nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, zabývajících se pěstounskou péčí?“

VO2: „Co sociálním pracovníkům zabývajících se pěstounskou péčí pomáhá s řešením etických dilemat?“

3 Metodika výzkumu

Pro zpracování praktické části bakalářské práce s ohledem k stanovenému cíli byla zvolena kvalitativní výzkumná strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Hendl (2016) popisuje kvalitativní výzkum jako proces při kterém se výzkumník snaží najít porozumění daného sociálního či lidského jevu. Též Olecká (2010) uvádí, že kvalitativní výzkum slouží k analýze a porozumění zkoumaného jevu.

3.1 Metoda sběru dat

Pro bakalářskou práci byla použita metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Dle Miovského (2006) kombinuje polostrukturovaný rozhovor styl strukturovaného i nestrukturovaného rozhovoru, čímž přináší výhody obou těchto stylů. Výzkumník má možnost doptávání se s ohledem individuálního přístupu respondenta a dané situace (Miovský, 2006). Polostrukturovaný rozhovor je výhodný především v tom, že nemusí být striktně dodržena osnova rozhovoru, která byla stanovena předem (Hendl, 2016).

Výzkum a rozhovory proběhly v červenci roku 2021. Celé provedení výzkumu bylo zkomplikováno pandemií Covid-19, především v domluvě s komunikačními partnery, kteří pracovali, jak na svém pracovišti, tak z domova. Nakonec byly všechny rozhovory uskutečněny face-to-face, ani jeden neproběhl online formou.

3.1.1 Vlastní sběr dat

Data byla získána od komunikačních partnerů pomocí polostrukturovaného rozhovoru. Každý rozhovor trval 40-50 minut a probíhal v kancelářích sociálních pracovníků. Ani u jednoho rozhovoru nebyla přítomna třetí osoba.

Před provedením výzkumu bylo připraveno schéma rozhovoru, které bylo stanoveno s ohledem na cíl výzkumu a výzkumnou otázku. Rozhovor a otázky byly rozděleny do čtyř částí:

- 1) Osobní informace (identifikátory)
- 2) Otevírací otázky
- 3) Hlavní otázky výzkumu

4) Prostor pro sdělení informací a dotazu ze strany respondenta

3.2 *Vyhodnocování dat*

Pro analýzu dat byla zvolena metoda otevřeného kódování. Hendl (2016) uvádí, že při otevřeném kódování prochází výzkumník sesbíraná data, ve kterých lokalizuje specifická témata a přiřazuje jim určitá označení, díky kterým výzkumníkovi vznikne seznam kódů, které následně roztrídí a zorganizuje. V rámci metody otevřeného kódování byla zvolena technika tužky a papíru.

3.3 *Výzkumný soubor*

Vzhledem k cíli bakalářské práce byl výzkumný soubor stanoven pomocí výběrové strategie účelového výběru na sociální pracovníky ze dvou doprovázejících neziskových organizací pro pěstouny v Českých Budějovicích. Jednalo se o pět komunikačních partnerů. Podmínkou pro uskutečnění rozhovoru byl minimálně 1 rok praxe s pěstounskou péčí.

V rámci výzkumu byla využita i metoda nabalování (snowball sampling), kdy mi jeden komunikační partner předal kontakt na sociálního pracovníka z jiné doprovázející organizace. Miovský (2006) popisuje metodu nabalování jako metodu při které dochází k získávání dat pomocí nominace nových respondentů. Rozhovory byly prováděny až do vysycení vzorku. Dle Dismana (2011) nasycení vzorku znamená, že nové informace již nepřinášejí do výzkumu žádné nové poznatky a informace.

Tabulka 1: Základní informace o komunikačních partnerech

Komunikační partner	Pohlaví	Věk	Vzdělání	Léta praxe s pěstounskou péčí	Počet pěstounských rodin
KP-1	Muž	38 let	Bc. Sociální a charitativní péče	6 let	20
KP-2	Žena	45 let	Mgr. Sociální pedagogika	4 roky	19
KP-3	Žena	33 let	Bc. Sociální práce	7 let	10
KP-4	Žena	30 let	Mgr. Sociální práce	1 rok	10
KP-5	Muž	32 let	Mgr. Sociální pedagogika	6 let	15

Zdroj: Vlastní výzkum

3.4 Etika výzkumu

Hendl (2016) tvrdí, že při rozhovoru je zásadní soukromí respondentů a jejich pocit bezpečí. Dále uvádí, že se při rozhovorech může hovořit o citlivých tématech, které mohou být dotazovanému nepříjemné a mohou ovlivnit vedený rozhovor.

Každý účastník byl informován o podstatě výzkumu. Před rozhovorem byl každý účastník informován o podmínkách a náležitostech rozhovoru, a také o zpracování osobních údajů. Všichni účastníci podepsali prohlášení se souhlasem k provedení výzkumu. Každý rozhovor byl zaznamenán na mobilní telefon a po přepsání byl následně smazán.

4 Výsledky

Tato kapitola obsahuje shrnuté výsledky výzkumu, které byly získány pomocí polostrukturovaných rozhovorů a pomocí otevřeného kódování. Pomocí otevřeného kódování byly výsledky a informace analyzovány a zhodnoceny.

Na základě otevřeného kódování bylo vytvořeno 9 kategorií. Tyto kategorie jsou v práci popsány.

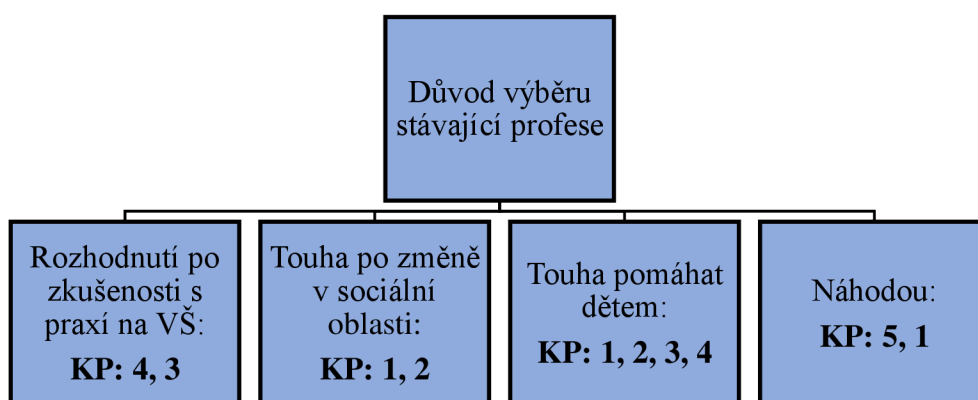
1. Motivace k práci sociálního pracovníka doprovázejícího pěstounské rodiny
2. Názory sociálních pracovníků doprovázející pěstounské rodiny na jejich vlastní profesi
3. Dilemata spojená s nahlášením a předáním informací
4. Dilemata týkající se kontaktu s biologickou rodinou
5. Dilema, na čí straně stát
6. Vývoj v řešení dilemat za dobu praxe s pěstounskou péčí
7. Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat
8. Vnímání moci z pohledu doprovázejících pracovníků
9. Možnosti řešení etických dilemat

..

4.1 Motivace k práci sociálního pracovníka doprovázejícího pěstounské rodiny

Nejčastějším důvodem pro volbu profese sociálního pracovníka zabývajícího se pěstounskou péčí je touha pomáhat dětem. Komunikační partner č.1 uvádí: „Vždycky jsem chtěl pracovat v sociálu. Pár let jsem byl v Anglii, kde jsem se staral o jednoho starého pána. Když jsem se vrátil, tak jsem si řekl, že tentokrát se zaměřím na děti, mám děti rád a rád s nima pracuju.“. Komunikační partner č.2 zase tvrdí, že: „Děti potřebují v životě občas někam nasměrovat a některé děti to mají složitější než ty ostatní, jako například děti pěstounů. Jsem ráda, že jim můžu někdy pomoc, a že jsem to právě já kdo je nasměruje správným směrem.“. Komunikační partner č.3 uvedl, že: „K práci jsem se vlastně dostala díky praxi. Byla jsem tady na praxi na Vejšce a hrozně se mi tu líbilo a myslím, že tu se mnou byli taky spokojení. Po dokončení školy se mi sama ozvala tehdejší vedoucí a nabídla mi práci na oddělení pro pěstouny.“.

Ve dvou případech uvedli komunikační partneři, že se k práci s pěstouny dostali náhodou. Komunikační partner č.5 uvedl: „Dělal jsem před tím všechno možné, jak v sociálu, tak mimo něj. Sem jsem se dostal vlastně náhodou přes jednu svoji kamarádku.“.

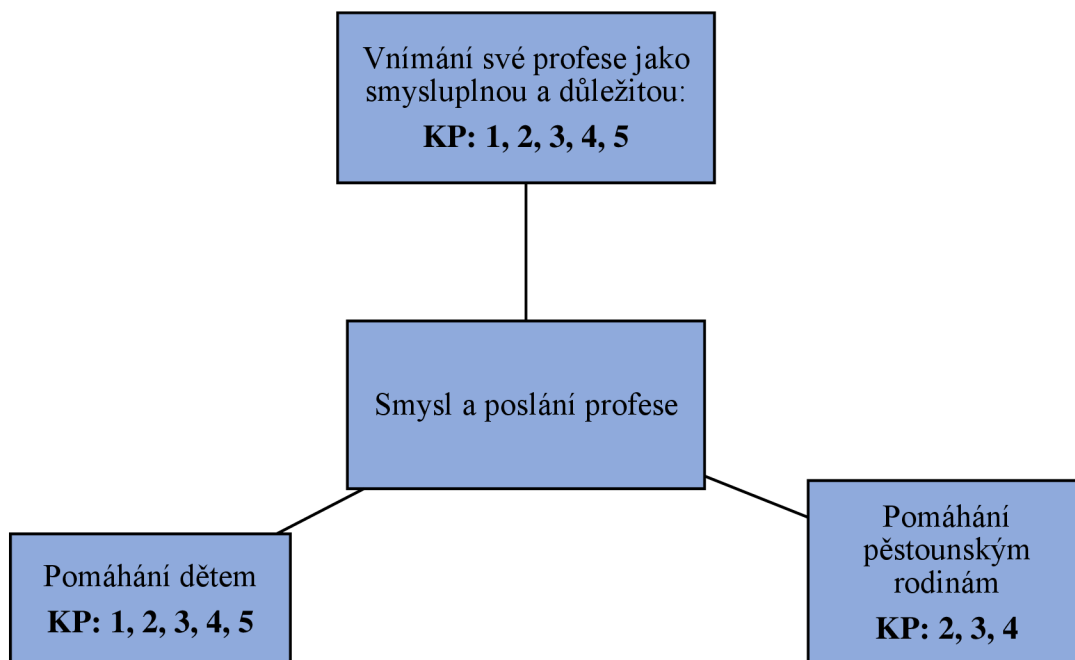

Obrázek 1: Motivace k práci sociálního pracovníka zabývajícího se pěstounskou péčí

4.2 *Názory sociálních pracovníků doprovázející pěstounské rodiny na jejich vlastní profesy*

Všichni komunikační partneři považují svoji profesi za důležitou a smysluplnou, jak ukazuje obrázek 2. Komunikační partner č.3 například uvádí: „*Naplňuje mě to a dává mi to smysl, protože si myslím, že je moje práce lidem užitečná a potřebná. A hrozně mě nabijí, když se něco podaří a já slyším zpětnou vazbu. Sice se stokrát něco nepovede, ale pak jednou něco vyjde, a to je paráda.*“. Komunikační partner č.1 uvádí: „*Dávám těm svým pěstounům, a i dětem pocit, že na to nejsou samy, že se mají na koho obrátit. Že tu je někdo, kdo je nasměruje a poradí jim, to vidím jako velkej přínos týhle práce.*“. Komunikační partner č.4 dále dodává: „*Přispíváme k tomu, aby děti měly lepší dětství než někde támhle v ústavu.*“

Všichni komunikační partneři uvádějí jako největší smysl své práce pomáhání dětem, které je pro ně nejdůležitější. Tři z nich pak zmiňují i pomáhání pěstounským rodinám, nikoliv jen dětem. Komunikační partner č.2 uvádí: „*Pomáháme rodinám, pěstounům i dětem. Pomáháme vlastně se vším. Se vzděláváním, s hlídáním, se získáváním informací i s nasměrováním.*“

Obrázek 2: Pozitiva profese

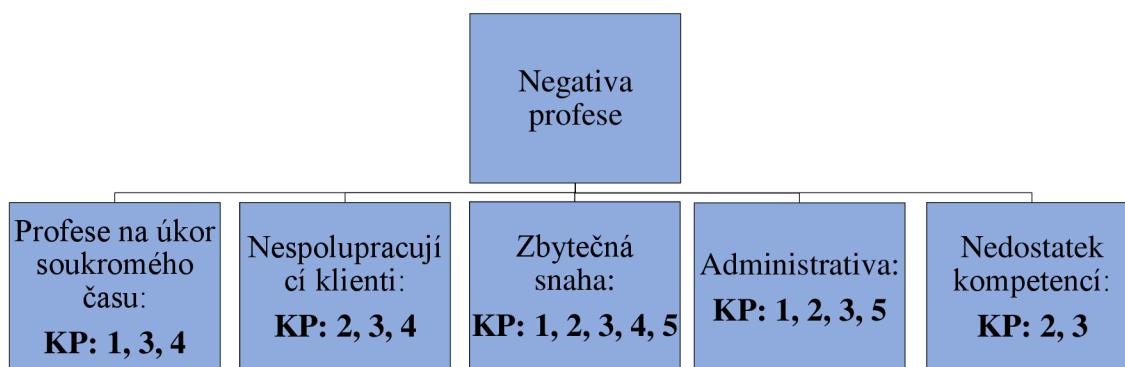
V rámci své profese vnímají komunikační partneři i jistá negativa, která s sebou profese sociálního pracovníka zabývajícího se pěstounskou péčí přináší. Všichni komunikační partneři uvedli jako negativum zbytečnou snahu, která přichází vniveč. Jedná se především o snahu něco u klientů změnit, pomoci jim, nebo je nějakým způsobem posunout vpřed. Komunikační partner č.5 uvádí: „*Několikrát se člověk snaží jim pomoc, nabízí jim několik řešení, věnuje spoustu času sháněním informací a tak, a oni to prostě nechtějí nebo řeknou, že je to nezajímá. Nebo řeknou, že jo, že něco z toho, co jsi jim nabídl udělají a stejně to neudělají, takže veškerá tvoje snaha je úplně k ničemu.*“. Komunikační partner č.3 mluví o termínu cykličnosti v rodině a zbytečné snaze tuto cykličnost změnit: „*Štve mě hlavně ta cykličnost, se kterou neumíme nic udělat. Kolikrát v té rodině funguje takovej styl života, se kterým prostě nic neuděláš i když se snažíš sebevíc. Prostě když babička pěstounka do školy nikdy moc nechodila, po svých dětech to taky nechtěla a teď má v péči své vnoučata, tak jak to asi může dopadnout, že jo. Otázka je ta, jestli když rodič selhal u svých dětí, jestli má dostat do péče vnoučata.*“.

Toto negativum úzce souvisí s další negativní stránkou této profese, a to jsou nespolupracující klienti. Právě nespolupracující klienti dávají sociálním pracovníkům pocit zbytečného úsilí a snahy o změnu, jak zde již bylo zmíněno ve výpovědi komunikačního partnera č.5. Komunikační partner č.2 také uvedl: „*Prostě odmítají naši pomoc a spolupráci. Myslí si, že všechno zvládnou sami, přitom spouště věcem nerozumí. Ten jejich nezájem mě občas dost štve.*“. Dva komunikační partneři si také stěžovali na to, že jim klienti dost lžou. Komunikační partner č.2 uvádí: „*Špatný je to i s důvěrou. Třeba když vím, že mi lžou, ale nemůžu jí vynadat a říct jí, že je lhářka. Snažím se v ní vzbudit důvěru ze své strany, takže je pak těžký, jestli tu lež přijmout nebo z ní nějak zkusit dostat pravdu.*“.

Ve třech případech komunikační partneři uvedli, že je tato profese velice časově náročná, a že jim bere spoustu volného osobního času. Komunikační partner č.4 například uvedl: „*Vzalo mi to dost osobního času. Člověk si bere hodně práci domů, protože se kolikrát ta práce nedá v pracovní době stihnout.*“, komunikační partner č.1 zase tvrdí, že: „*Byly i časy kdy jsem byl schopnej zvedat telefon i večer. Prostě je to kolikrát tak, že nemáš běžnou pracovní dobu, kolikrát jsi v práci celej den.*“.

Čtyři z pěti komunikačních partnerů uvedli jako velké negativum přílišnou administrativu spojenou s výkonem jejich profese. Komunikační partner č.5 například uvedl: „*Furt nějaký papíry, pro OSPOD, pro pěstouny, pro nás, pro všechny. Furt musíme něco sepisovat nebo vyplňovat, to je hrozná otrava a sebere to spoustu času.*“.

Ve dvou případech zmínili komunikační partneři nedostatek kompetencí, které doprovázejícím organizacím chybí, a která nejsou jasně stanovené. Komunikační partner č.3 uvedl: „*Taky máme nedostatek kompetencí k tomu něco udělat nebo změnit. My máme jen takovou metodiku od ministerstva, ale nemáme žádný mantinely, který by nám řekly, co můžeme a nemůžeme, takže kolikrát bychom rádi něco změnili, ale vlastně ani nemůžeme.*“ . Komunikační partner č.2 tvrdí, že když nemůže jistou situaci řešit, z důvodu nedostatku kompetencí, tak tento problém přesune na OSPOD: „*Já vím, že s tím nic neudělám, tak to jen řeknu OSPODU a ať si to vyřídí oni.*“.

Obrázek 3: Negativa profese

4.3 Dilemata spojená s nahlášením a předáním informací

Velice často se sociální pracovníci dostávají do situací, kdy se dozvědí určitou skutečnost či informaci, která je může být závažná jak pro pěstouny, tak pro děti v pěstounské péči. Někdy se však tyto informace dostanou k doprovázejícím pracovníkům náhodu anebo jsou to informace, které by pěstouni či děti rádi udrželi v tajnosti. Jsou i případy kdy to pracovníkům sdělí sami klienti či děti v jejich péči pod dojmem, že se nejedná o nic závažného a špatného. Pracovníci se v těchto situacích musejí rozhodnout, jak s informací naloží. Většinou se musejí rozhodnout, zda informaci utají a budou svým klientům „krýt záda“ nebo tuto informaci předají dál, například nahlášením jiným orgánům např. OSPOD.

V této kategorii se často objevují situace spojená s dávkami pěstounské péče a jejich zneužíváním. Komunikační partner č.1 uvádí: *„Někdy víš o tom, že ty pěstouni jsou pěstouni spíš jen na oko. Prostě se oficiálně o ty děti starají ve svém domě, ale ty víš, že tam s nimi, žije i jejich biologická máma, která se o ně vlastně stará taky. A teď co? Mám to říct OSPODU nebo ne? Jako stejně většinou nemáme dostatečný důkaz pro to, abychom s tím něco udělali, protože když řekneš, že tam s nimi bydlí i ta máma, tak ti řeknou, že tam zrovna byla na návštěvě no.“*, komunikační partner č.3 také uvádí: *„Kolikrát je to prostě jen o tom, že chtějí být pěstouny jen z finančních důvodů. Bydlí všichni v jednom bytě, tváří se, že je to pěstounská péče, ale na dítě ve skutečnosti úplně kašlou.“*

Komunikační partner č.5 při rozhovoru vyprávěl situaci kdy: *„Jednou jsme měli problém s našimi klienty, nebo spíš s klukem v jejich péči, kterému bylo šestnáct let a vyspal se s holkou, která byla nezletilá. To byl velkej problém jo. Nejdřív jsme si řekli, že to nahlásíme Policii, ale pak jsme se trochu uklidnili a začali zjišťovat trochu víc. Ukázalo se, že to nebyla první zkušenost té holky se sexem a že to bylo vlastně dost oboustranný, možná dokonce víc ze strany té holky. Takže jsme to pak teda nějak řešili no, a nakonec jsme to nehlásili.“*

Komunikační partner č.3 zase uvedl situaci kdy: *„Třeba jednou jsem věděla, že mají pěstouni problém s alkoholem, ale zároveň ty děti byly zajištěny a úplně v pohodě. A teď člověk řeší jestli to nahlásit OSPODU anebo ne. Protože co je horší? Když to dítě zůstane u pěstounů, který si občas rádi přihnou anebo je odeberou a půjdou do děčáku?“*

4.4 Dilemata týkající se kontaktu s biologickou rodinou

V rámci doprovázející organizace pěstounských rodin se sociální pracovníci dostávají do situací, kdy jsou součástí asistovaného kontaktu dítěte v pěstounské péči a jeho biologického rodiče či rodičů. *„Umožnit kontakt s biologickou rodinou je jedna z povinností pěstouna, který má t tento styk podporovat, pokud soud nestanoví jinak. Možnost potkat svou biologickou matku či otce, případně další příbuzné, může pomoci k lepšímu porozumění tomu, kdo jsem, odkud pocházím.“* (Sdružení pěstounských rodin, © 2021)

V této kategorii uvádí komunikační partneři situace, kdy se museli rozhodnout, zda asistovaný kontakt uskutečnit či neuskutečnit. Většinou to bylo na základě porušení nějakých pravidel, stanovených mezi organizací (či pracovníkem), pěstouny a biologickými rodiči. Komunikační partner č.4 uvedl: *„Jednou jsem měla mít biologický kontakt s matkou uživatelkou. Byla podmínka, aby přinesla test, že je čistá, ale ona ho nepřinesla. Na druhou stranu vypadala úplně v pohodě, takže jsem přemýšlela, jestli to nechám být a ten kontakt povolím nebo ne. Nakonec jsem ten kontakt nepovolila. Tohle bylo hodně nepříjemný a přemýšlela jsem nad tím ještě dlouho potom.“*

Komunikační partner č.3. uvedl situaci, kdy: *„Máme určitý pravidla pro zprostředkování kontaktu, který je důležitý dodržet a kolikrát ho ti bio rodiče nedodrží. Třeba jednou jsem byla domluvená s jedno matkou dítěte a ona si přivedla další dva lidi. Byli to nějaký příbuzný, ale vůbec jsem o tom nevěděla, a to dítě taky, čekalo jen tu mámu. Je domluvený jeden člověk a přijdou tři, to prostě nejde. Takže jsem nevěděla, jak to vyřešit. Jestli je tam pustit všechny nebo po jednom, nebo je tam nepouštět vůbec? To mě tenkrát fakt naštválo.“*

Na základě těchto výpovědí se ukazuje, že dilemata spojená se zprostředkováním kontaktu jsou způsobována spíše ze strany biologických rodičů než ze strany pěstounů. Avšak ne vždy musí být problém na straně biologických rodičů, někdy mohou doprovázející sociální pracovníky dostat do těžké situace i pěstouni. Například jak uvádí komunikační partner č.5: *„Máme takovou pěstounku babičku, která je docela megera. Stará se o jednoho devítiletého kluka a vždycky když má dojít na bio kontakt, tak dělá problémy. Má problém, s tou matkou, která její dcera. Při tom kontaktu na ní občas křičí, nechce se jí moc do toho kontaktu, a tak trochu to bojkotuje a myslím, že i tomu klukovi*

říká nějaký špatný věci o mámě, vždycky před tím, než se má ten kontakt uskutečnit. Takže i ten kluk je pak takovej odtažitej.“

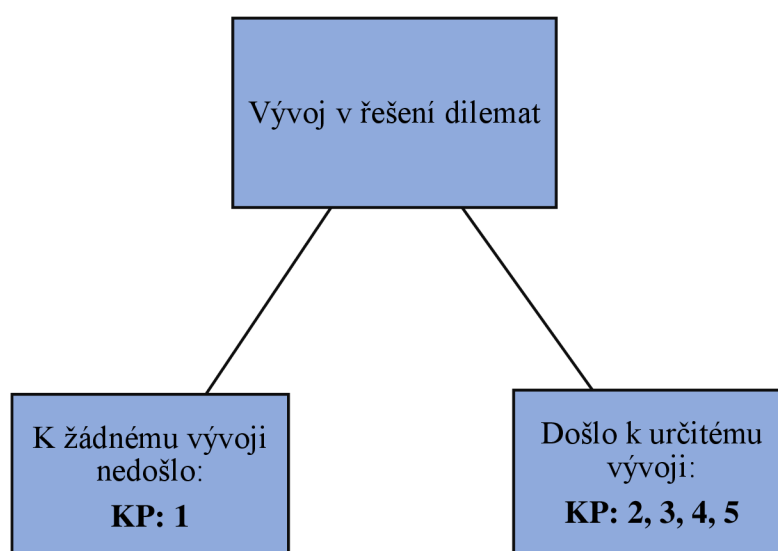
4.5 Dilema, na čí straně stát

Sociální pracovníci doprovázející pěstounské rodiny stojí často mezi svými klienty a dětmi v pěstounské péči těchto klientů. Někdy se dostávají do situací, kdy musejí řešit problém, který vznikl mezi oběma stranami. Dostávají se do role soudce či usmiřovatele. Během rozhovorů mi spousta komunikačních partnerů sdělila, že se občas cítí a považují za „partáky“ dětí, které jsou v pěstounské péči jejich klientů. Někdy jim dítě, které jim důvěřuje, sdělí informaci, o které pěstouni nevědí a ani vědět nemají. Někdy jsou to informace běžné a nijak závažné, ale někdy jsou to informace vážnějšího charakteru a doprovázející pracovník se tak dostává do situace, kdy neví, zda o situaci informovat pěstouny a ztratit důvěru dítěte nebo o situaci pomlčet, zachovat si důvěru dítěte, ale s vědomím určitého rizika ohrožení ať už dítěte, či celé rodiny. V některých situacích se zase mohou pracovníci dostat do konfliktu mezi pěstouny a dětmi, za takovýchto situací by měli být pracovníci objektivní a zachovat si nestrannost. Na základě rozhovorů bylo zjištěno, že je pro doprovázející pracovníky leckdy obtížné zůstat nestranným.

Komunikační partner č.2 uvádí: *„Někdy je těžký to, když vám dítě poví něco důvěrného, například co se týká těch pěstounů, svěří se s tím jenom vám, ale vy na druhou stranu víte, že je to docela vážná věc a měl byste jim to říct, těm pěstounům. To je pak těžký rozhodnout se, jestli zůstat na straně toho dítěte a nic neříkat, i když je to třeba vážná věc, nebo ztratit jeho důvěru a těm pěstounům to říct.“*. Komunikační partner č.5 uvedl, že: *„Jednou jsem byl na kontrole u jedné rodiny a po chvíli jsme se dostali na školu, pěstounka si mi stěžovala, že to dítě propadá z matiky, a že je blbej a neučí se a tak, byla docel ošklivá na toho kluka. Já jsem věděl, že mu matika nejde, ale zase byl skvělej v kreslení, fakt uměl nádherně malovat. A tahle pěstounka na něj byla docela přísná, teda aspoň přede mnou, a furt ho peskovala. Přitom ten kluk byl úplně v pohodě, občas dělal nějaký klukoviny, ale nic neobvyklého na třináctiletýho kluka. A mně ho bylo v tu chvíli fakt líto a chtěl jsem se ho zastat a tý pěstounce něco říct, na druhou stranu jsem jí tam nechtěl podkopávat autoritu a uzemňovat jí, protože v tý matice byl fakt špatnej. Ale prostě v tu chvíli jsem byl vnitřně na straně toho kluka a cestou zpátky jsem přemýšlel, jestli jsem udělal dobře nebo ne, že jsem se ho nezastal.“*

4.6 Vývoj v řešení dilemat za dobu praxe s pěstounskou péčí

V této kategorii se ukazuje, že na řešení dilemat a složitých situací má vliv doba praxe doprovázejícího pracovníka. Až na komunikačního partnera č.1, který uvedl, že k situacím spojeným s těžkým rozhodováním a dilematy přistupuje pořád stejně, uvedli všichni ostatní, že k těžkým situacím a dilematům s nimi spojenými, přistupují jinak nyní než na začátku své praxe. Dokonce i komunikační partner č.4, který má praxi pouhý 1 rok uvedl, že došlo k jistému vývoji i za tak krátkou dobu. Komunikační partner č.4: „*Jo, je to znát i po tom roce, na začátku vlastně ani pořádně člověk neví, jak k určitým věcem přistupovat, protože s tím nemá žádné zkušenosti, sice má nějaké teoretické znalosti, ale zkušenosti to nenahradí.*“. Největší roli ve vývoji ohledně řešení dilemat mají podle komunikačních partnerů právě zkušenosti získané za dobu praxe. Komunikační partner č.2 uvedl: „*Dneska přistupuji k věcem úplně jinak než dřív. To, co mě ze začátku hodně štválo anebo trápilo už teď neřeším. Dřív jsem si furt říkala, jestli jsem to měla řešit takhle nebo takhle, to už dneska nemám. Člověk si zvykne na určitý věci, a tak trochu i otupí vlastně. Dřív jsem si dávala za vinu i to co se dělo pěstounům, teď už to tak není, jen tak něco mě nepřekvapí už. A taky už vím, že jsou věci, který prostě nezměníte.*“, komunikační partner č.3 uvádí: „*Už se rozhoduju klidněji než dřív, a hlavně už si to nenosím domů. Pracuju tu přeci jen už sedm let a mám něco za sebou, takže už mě jen tak něco nepřekvapí.*“.

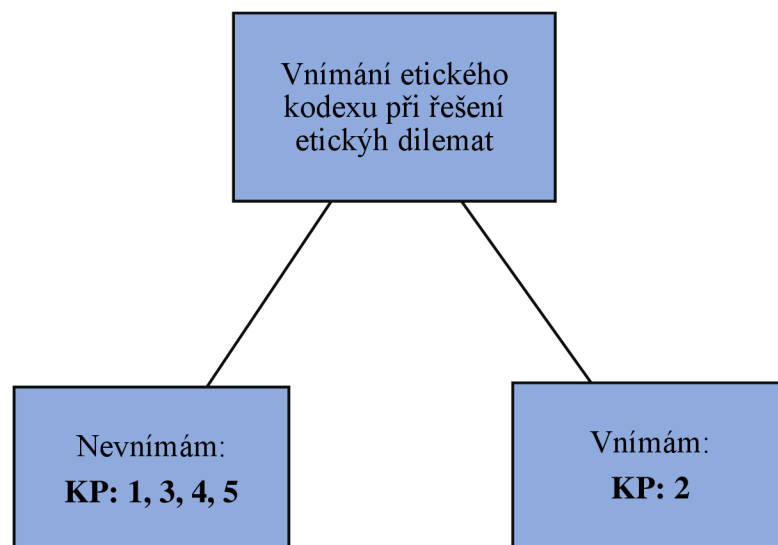

Obrázek 4: Vývoj v řešení dilemat

4.7 Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat

V rámci rozhovorů došlo k zjištění, že etický kodex sociálních pracovníků nehraje při řešení etických dilemat u komunikačních partnerů velkou roli. Komunikační partner č.3 uvedl: „*Etický kodex moc neberu. Moc na něj nemyslím. Jako vnímám ho jako potřebný, ale při rozhodování moc ne. Sociální pracovník musí mít nějaký etický kvality v sobě. Vědomě ho nepoužívám.*“, komunikační partner č.4 uvedl: „*Ne, etický kodex nijak nepomáhá, řídím se instinktem. Na kodex si ani nevzpomenu.*“, podobné tvrzení uvedl i komunikační partner č.1: „*Vůbec. Vím, že existuje, ale neopírám se o něj.*“. Pouze komunikační partner č.2 uvedl, že mu etický kodex pomáhá: „*Etický kodex mi pomáhá. V jistých situacích dám prostě na něj. Třeba když je něco o čem si říkám, že bych to měla asi předat dál, třeba ospodu, ale váhám, tak si vzpomenu na kodex, na právo na soukromí a je to.*“.

Je tedy zřejmé, že doprovázející pracovníci sice mají jisté povědomí o Etickém kodexu sociálních pracovníků, ale při své práci, především při řešení etických dilemat, ho příliš nevyužívají.

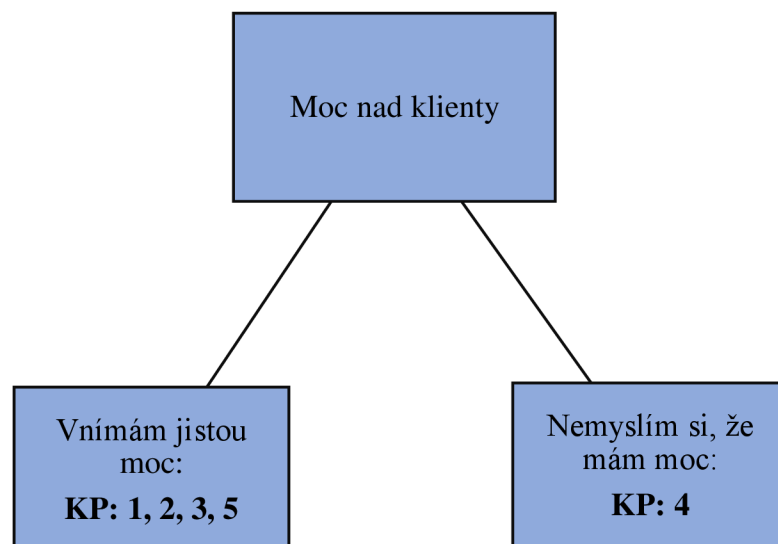

Obrázek 5: Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat

4.8 Vnímání moci ze strany doprovázejících pracovníků

Čtyři z pěti komunikačních partnerů uvedli, že si uvědomují jistou moc nad svými klienty. Jedná se především o moc v otázce informací. Komunikační partner č.5 uvedl: „*Určitou moc vnímám. Třeba ohledně těch informací. Víte o těch pěstunech, a i o tom dítěti spoustu informací, a to jak s nima naložíte vlastně, tak to je může hodně ovlivnit, teda jejich život. Naše rozhodnutí může mít na jejich životy velký vliv.*“ Komunikační partner č.3 uvedl: „*Jo vnímám. V nějakých situacích můžu s něčím pohnout, roztočit ten kolotoč. Určitou moc vnímám, ale nerada ji používám.*“

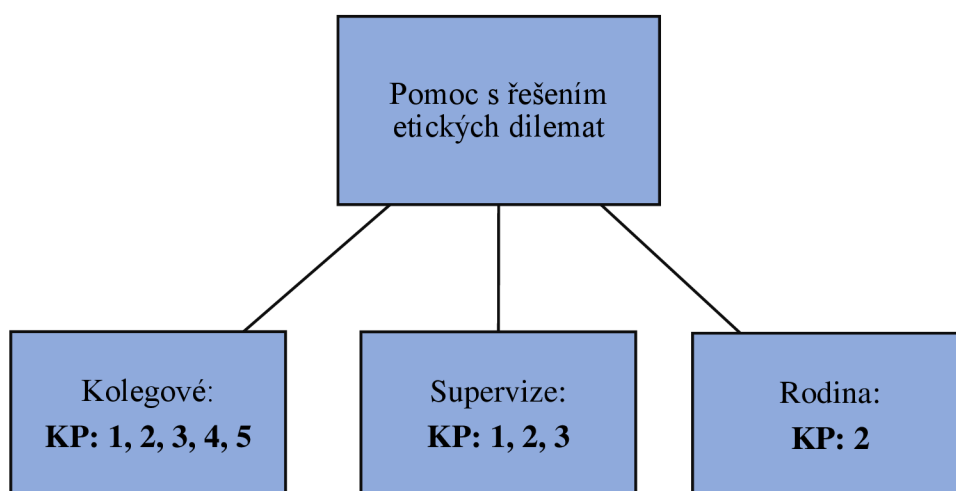
Pouze komunikační partner č. 4 uvedl, že nevnímá ze své strany žádnou moc: „*Mně přijde, že já nedělám zas tak zásadní rozhodnutí, že ani nemám takovou pravomoc. Nevnímám nějakou moc, myslím si, že si oni nesou svůj osud sami.*“

Obrázek 6: Moc nad klienty

4.9 Možnosti řešení etických dilemat

V otázce, co pomáhá komunikačním partnerům s řešením etických dilemat, uvedli všichni kolegy. Tři komunikační partneři uvedli supervizi jako pomocný nástroj a jednou byla zmíněna i rodina. Komunikační partner č.3 uvedl: „Poradit se s kolegy. Občas volám jedny starší kolegyni, která má hodně zkušeností s náhradní péčí a radím se s ní. Supervize taky, ale nejsou tak často, takže hlavně kolegové.“, komunikační partner č.1 uvedl: „Věřím, že supervize hodně pomáhají, je to o tom člověku, aby si to téma tam otevřel a promluvil o něm. Je super, že máme supervize, taky jsme dobrej tým, kdy si sedneme a řešíme to“, komunikační partner č.4 uvedl: „Kolegové. Probrat to s nima společně. Je to o síle více lidí. Když někam jdeme nebo něco řešíme a jsme třeba dva na to a řešíme to společně, to pak vždycky lehčí.“. Komunikační partner č.2 zmínil jako pomoc svoji rodinu: „Někdy si to přinesu domů, jsem z toho přešlá a potřebuju cítit doma podporu. A když tu podporu a oporu mám, tak je to hned lepší.“.

Obrázek 7: Pomoc s řešením etických dilemat

5 Diskuse

Cílem práce bylo identifikovat etická dilemata, se kterými se sociální pracovníci, zabývající se pěstounskou péčí, setkávají, jak tato dilemata řeší a co jim s jejich řešením pomáhá. Na základě výzkumných cílů byly stanoveny dvě výzkumné otázky: „Jaká jsou v praxi nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, zabývajících se pěstounskou péčí?“ , „Co sociálním pracovníkům zabývajících se pěstounskou péčí pomáhá s řešením etických dilemat?“

Pro výzkum byla zvolena kvalitativní strategie, metoda dotazování a technika polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory probíhaly s pěti komunikačními partnery ze dvou neziskových organizací v Českých Budějovicích, které doprovázejí pěstounské rodiny. Z výpovědí komunikačních partnerů byly prostřednictvím otevřeného kódování vytvořeny kódy, které byly rozděleny do jednotlivých kategorií. Celkem bylo vytvořeno devět kategorií: Motivace k práci sociálního pracovníka doprovázejícího pěstounské rodiny; Názory sociálních pracovníků na jejich vlastní profesi; Dilemata spojená s nahlášením a předáním informací; Dilemata týkající kontaktu s biologickou rodinou; Dilema, na čí straně stát; Vývoj v řešení dilemat za dobu praxe s pěstounskou péčí; Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat; Vnímání moci z pohledu doprovázejících pracovníků; Možnosti řešení etických dilemat. Tyto kategorie jsou v práci popsány v kapitole 4.

5.1 Diskuse výsledků

První identifikovanou kategorií je Motivace k práci sociálního pracovníka doprovázejícího pěstounské rodiny. Pemová a Ptáček (2012) tvrdí, že dobrý sociální pracovník má jisté osobnostní předpoklady pro výkon své profese a měl by umět s klienty pracovat jak lidsky, tak profesionálně. Pro čtyři komunikační partnery byla hlavním důvodem pro výběr profese touha pomáhat dětem. Tato skutečnost nejvíce ovlivnila jejich volbu při výběru profese sociálního pracovníka v doprovázející organizaci pro pěstounské rodiny. Dva komunikační partneři se k této profesi rozhodli a dostali díky zkušenosti z praktické výuky na vysoké škole. V rámci praktické výuky získaly nejen zkušenosti s pěstounskou péčí, ale také nabídku práce po dokončení školy. U dvou komunikačních partnerů byl, kromě touhy pomáhat dětem, také důvod ten, že toužily po změně profese v sociální oblasti. Oba již v sociální oblasti měli pracovali, avšak s jinou

skupinou klientů. Matoušek (2013) tvrdí, že sociální pracovník pomáhá svým klientům se sociálním uplatněním a pomáhá jim zlepšit jejich sociální podmínky.

Druhou kategorií je kategorie Názory sociálních pracovníků doprovázející pěstounské rodiny na vlastní profesi. Zde se ukázalo, jak sociální pracovníci v doprovázejících organizacích pro pěstounské rodiny vnímají svoji profesi, jaká vnímají pozitiva, a naopak negativa své profese. Všichni komunikační partneři považují svoji práci za důležitou a smysluplnou. Matoušek (2013) považuje sociální práci za disciplínu, která pomáhá lidem naplnit svůj potenciál. Všichni komunikační partneři uvedli, že pomáhání dětem je v jejich profesi tím nejdůležitějším faktorem, který je naplňuje, a který je z hlediska jejich profese největším přínosem pro společnost. Dva komunikační partneři, také uvedli jako důležitou náplň jejich práce pomoc pěstounským rodinám, tedy dospělým lidem, avšak i v této kategorii byl rozhodujícím faktorem vztah komunikačních partnerů k dětem. Zde je dle mého názoru na místě otázka, kdo je tedy klientem? Dítě nebo pěstounská rodina? Na základě výzkumu si myslím, že ač jsou oficiálně a papírově klienty právě pěstounské rodiny, většina pracovníků bere jako své klienty právě děti v pěstounské péči.

V rámci této kategorie vyšly najevo i negativa spojená s výkonem této profese. Dle Hoferkové a Vašátkové (2008) se sociální pracovníci denně dostávají do obtížných situací, kdy musejí řešit určité problémy, často spojené s klienty. V rámci rozhovorů uvedli tři komunikační partneři jako negativum právě nespolupracující klienti, kteří jim často komplikují a znepríjemňují jejich práci. S nespolupracujícími klienty souvisí další negativum, které uvedli všichni komunikační partneři, a tím je zbytečné úsilí, které velice často musejí vyvíjet při řešení problémů s jejich klienty, nebo při snaze něco u svých klientů změnit. V mnohých případech totiž jejich klienti jejich pomoc odmítají nebo bojkotují a práce sociálních pracovníků tak přichází vniveč. Na druhou stranu zde může docházet k problematice pomoci a kontroly nad klientem. Dle Úlehly (2005) se jedná o kontrolu tehdy, kdy sociální pracovník převezme nad klientem kontrolu v domnění, že jedná pro klientovo dobro, avšak klient se s tímto míněním neztotožňuje. Dle mého názoru může také v těchto případech docházet u sociálních pracovníků k syndromu vyhoření. Dle Kallwase (2007) je zvýšené riziko syndromu vyhoření u lidí, kteří pracují s příliš velkým nadšením a nasazením, a u kterých nejsou naplňována očekávání z jejich práce. Tři komunikační partneři uvedli, že je jejich profese časově náročná a že jim velice často zasahuje i do jejich osobního času. Někteří klienti totiž kontaktují sociální pracovníky právě i v jejich soukromém čase. Všem komunikačním partnerům na práci

vadí administrativní spojená s výkonem jejich profese. Dle mého názoru je přílišná administrativní stránkou mnoha profesí, nikoliv jen v této konkrétní. V neposlední řadě uvedli tři komunikační partneři mezi negativní stránku nedostatek kompetencí spojený s jejich profesí, a který je v mnohých situacích omezuje. I s tímto problémem může podle mého názoru souviset syndrom vyhoření. I Maroon (2012) hovoří o spojení nedostatku autonomie a syndromu vyhoření, jelikož sociální pracovníci mají poté pocit, že nemají možnost vlastní volby.

Cílem výzkumu této bakalářské práce bylo zjistit nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, kteří se zabývají pěstounskou péčí. V tomto výzkumu jsou to sociální pracovníci, kteří pracují v neziskových organizacích, které pěstounské rodiny doprovázejí. Na základě výzkumu byla zjištěna tři dilemata, se kterými se tyto sociální pracovníci nejčastěji setkávají. Jak zde bylo již zmíněno Banksová (2012) definuje etické dilema jako situaci, kdy se sociální pracovník musí rozhodnout pro možnost, která je v rozporu s jeho etickými hodnotami. Dle mého názoru spolu různá etická dilemata velmi často úzce souvisejí, stejně tak i Asociace Dítě a rodina (2018) uvádí, že o etických dilematech spojených s doprovázením pěstounských rodin je nutné myslet komplexně jako o problémech, které se prolínají.

Jednou skupinou etických dilemat, do které spadají další podskupiny dilemat je dilema, které se týká informací, které sociální pracovníci během praxe zjišťují, a které jsou podle jejich názoru znepokojující, někdy mohou mít škodlivý charakter. V těchto chvílích by většinou měli sociální pracovníci nahlásit tuto informaci příslušným orgánům a celý problém řešit. Zde však přichází dilema, kdy se sociální pracovník musí rozhodnout, zda bude pro pěstounskou rodinu a také pro dítě lepší, když tuto informaci předají nebo tuto informaci zamlčí. Zde dle mého názoru záleží jak na závažnosti situace, tak na osobnosti pracovníka a také jeho zkušenostech. V tom se shoduje i Matoušek (2013), který tvrdí, že při rozhodování v otázce etických dilemat je důležitá pracovníkova osobnost a jeho nastavení vnitřních a morálních hodnot. Jak jsem již zmínil, záleží také na závažnosti situace. Během rozhovorů uvedl jeden komunikační partner situaci, kdy došlo k pohlavnímu styku šestnáctiletého chlapce se čtrnáctiletou dívkou. V tomto případě nehrají roli pouze morální hodnoty a zkušenosti pracovníka, ale velkou roli zde hraje i zákon. Takovéto situace považuji osobně za jedny z nejtěžších ve smyslu etických dilemat, jelikož zde může docházet k trestní odpovědnosti a na sociální pracovníky je tak vytvářen o to větší tlak při jejich rozhodování.

V rámci dilemat nahlašování jistých informací uváděli komunikační partneři i situace kdy dochází podle jejich názoru ke zneužívání dávek pěstounské péče ze strany pěstounských rodin. Tento problém se týká dlouhodobé pěstounské péče. Tento problém uvedla i Analýza situace pěstounské péče (2017), která uvádí, že v některých případech jsou pěstouny prarodiče, kteří pobírají dávky pěstounské péče a pomocí těchto dávek splácejí dluhy svých dětí, tedy biologických rodičů dítěte. Jsou tedy pěstouny jen „na oko“, protože se o dítě ve skutečnosti nestarají a dítě žije se svými rodiči nebo naopak bydlí rodiče u pěstounů. U tohoto dilematu je však velkým problémem, jak uvedli komunikační partneři při rozhovorech, nedostatek důkazů. Někteří komunikační partneři však problematiku zneužívání dávek nepovažují až za takové dilema právě z pohledu zneužívání dávek, ale z pohledu vztahů s klienty. V jistých situacích se jedná o klienty nebo o jejich příbuzné, kteří se nacházejí v těžké životní situaci, ze které se snaží dostat. Někdy tedy komunikační partneři uvedli, že o zneužívání dávek věděli nebo o nich měli tušení, avšak tento problém ignorovali, protože měli dobrý vztah s klienty a chtěli jim tím tak pomoci. V tomto vidím jistý rozpor s Etickým kodexem sociálních pracovníků (2006) ve kterém je uvedeno, že by sociální pracovník měl informovat klienta o možných rizicích a důsledcích v rámci jeho rozhodování.

Avšak během výzkumu došlo k zjištění, že většina sociálních pracovníků, kteří se výzkumu zúčastnili, neberou ve své praxi Etický kodex příliš na velkou váhu. Fischer a Milfait (2010) tvrdí, že etické kodexy stanovují pravidla hodnot a jednání, a měly by být z tohoto důvodu dodržovány. Na druhou stranu Matoušek (2013) vyzdvihuje v rámci praxe a rozhodování sociálních pracovníků jejich vlastní úsudek a rozum.

Další kategorie etických dilemat se týká biologické rodiny a jejich kontaktu s dítětem. U tohoto etické dilematu opět hraje roli zákon, protože dle zákona č. 359/1999 Sb., Zákon o sociálně-právní ochraně dětí, má pěstoun povinnost umožnit styk rodičů s dítětem v pěstounské péči, ledaže soud stanoví jinak. V jistých situacích může být kontakt s biologickým rodičem pro dítě stresující, v některých případech možná i nebezpečný. Dle Asociace Dítě a rodina (2018) je kontakt s biologickou rodinou náročný nejen pro dítě, ale i pro pěstouny, a i pro pracovníky, na které jsou velmi často kladeny vysoké nároky ze všech stran. Při rozhovorech velmi často komunikační partneři uváděli situace spojené s rodiči užívající drogy, či s rodiči, kteří porušují nastavená pravidla. Toto dilema je specifické v tom, že se sociální pracovníci musejí rozhodovat v krátkém čase, například

oproti dilematu spojeného s tím, zda něco nahlásit, které si mohou více promyslet, popřípadě se o něm poradit.

Další etické dilema, se kterými se sociální pracovníci doprovázející pěstounské rodiny setkávají a které bylo často zmíněno v rozhovorech je dilema, kdy se sociální pracovník dostane do situace, ve které neví, zda má stát na straně dítěte nebo pěstouna. Fischer a Milfait (2010) popisují sociálního pracovníka jako profesionála, který by měl jednat v nejlepším zájmu klienta a který by měl disponovat určitými hodnotami v rámci profesionality, mimo jiné i nestranností. Výzkum však ukázal, že sociální pracovníci nejsou vždy nestrannými. Situace je vždy ovlivněna tím, jakého problému se týká nebo jaká situace se řeší. Někdy je však dle výzkumu ovlivněna vztahem sociálního pracovníka jak k dítěti, tak k pěstounským rodinám.

Výzkum ukázal, zda sociální pracovníci doprovázející pěstounské rodiny vnímají nad svými klienty určitou moc. Hartl (2004) například uvádí, že pomáhající profese, tedy i sociální pracovníci používají specifické metody a techniky za účelem pomoci svým klientům a zároveň mají nad svými klienty jistou moc díky svému postavení. Až na jednoho komunikačního partnera odpověděli všichni, že určitou moc vnímají. Nejvíce byl pocit moci spojován právě s věděním jistých informací a možnostmi, jak s těmito informacemi pracovat. Zde vidím jisté spojení s etickým dilematem hlásit či nehlásit a také spojení problematiky kontroly. Někteří sociální pracovníci odpověděli, že moc vnímají, ale neradi jí používají anebo mají ze své moci špatný pocit. Jak uvádí Úlehla (2005) kontrola se může v rukou sociálních pracovníků stát snadno zneužitelnou. Musil a Nečasová (2008) dokonce spojují moc sociálních pracovníků a její užití přímo s etickým dilematem, kdy toto dilema nazývají dilema symetrie a jednostrannosti.

Ve výzkumu se také zjišťovalo, zda je něco, co sociálním pracovníkům zabývající se pěstounskou péčí pomáhá s řešením etických dilemat. V jednom případě byla uvedena jako pomoc rodina a rodinné prostředí. Bartůněk et al. (2016) také přisuzuje rodině a sociální podpoře velkou váhu, především v prevenci syndromu vyhoření. Všichni komunikační partneři uvedli jako výraznou pomoc při řešení etických dilemat své kolegy. Etický kodex sociálních pracovníků (2006) uvádí: „*Pro svůj odborný růst využívá znalosti a dovednosti svých kolegů a jiných odborníků, naopak své znalosti a dovednosti rozšiřuje v celé oblasti sociální práce.*“, z toho vyplývá, že znalosti a názory kolegů

mohou být pro sociální pracovníky velmi přínosné i v řešení etických dilemat, jelikož mohou přinést nové pohledy na danou situaci a možné řešení.

Dále sociální pracovníci uvedli jako výraznou pomoc supervizi. Během supervize mohou probrat situace a etická dilemata se kterými se setkali a najít možnosti, jak řešit podobné situace v budoucnu. Dále také uvedli, že jim supervize pomáhá i s vnitřním vypořádáním se s etickými dilematy. Dle mého názoru je probírání těchto dilemat na supervizích velice důležité i z důvodu předcházení syndromu vyhoření. Stejně tak vnímá supervizi Vávrová (2012), která vidí supervizi jako jeden z nástrojů předcházení syndromu vyhoření.

Během rozhovoru mohlo dojít ke zkreslení ze strany komunikačních partnerů. Ačkoliv jsem komunikačním partnerům vysvětlil princip mlčenlivosti a zachování anonymity, mohli mít však z jistého úniku informací strach a mohli tak některé skutečnosti zamlčet nebo pozměnit. Dále mohlo dojít ke zkreslení z důvodu nenávaznosti rozhovorů. Některé rozhovory byly provedeny o několik dní dříve než ostatní. Mohlo tak dojít k předání informací mezi sociálními pracovníky na pracovišti.

K určitému zkreslení mohlo dojít také z důvodu toho, že jsem některé komunikační partnery znal z předchozí praktické výuky. Zkreslení mohlo být také způsobeno mnou samotným. Výzkumník má totiž při provádění výzkumu určité vědomosti a očekávání, které mohou výzkum ovlivnit.

Cílem této práce bylo identifikovat etická dilemata, se kterými se sociální pracovníci, zabývající se pěstounskou péčí, setkávají. Vzhledem k cíli práce byly stanoveny dvě výzkumné otázky. První výzkumná otázka zněla: „Jaká jsou v praxi nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, zabývajících se pěstounskou péčí?“. Tato dilemata byla pomocí polostrukturovaných rozhovorů a následného otevřeného kódování identifikována. Byly identifikovány tři skupiny etických dilemat. První skupinou jsou etická dilemata spojená s šířením či naopak zamlčováním informací. Další skupinou jsou dilemata spojená s biologickou rodinou a s jejím kontaktem. Poslední skupina etických dilemat se týká situací, kdy se sociální pracovníci rozhodují, na čí straně stát, zda na straně pěstouna či dítěte.

Druhá výzkumná otázka zněla: „Co sociálním pracovníkům zabývajících se pěstounskou péčí pomáhá s řešením etických dilemat?“. Zde bylo zjištěno, že nejvíce s řešením etických dilemat pomáhají sociálním pracovníkům jejich kolegové. Dále také výzkum

ukázal, že sociálním pracovníkům velice pomáhají společné supervize, které jim zároveň pomáhají i s vnitřním vypořádáním se s etickými dilematy. Poslední formou forma pomoci může být rodina a rodinné prostředí.

6 Závěr

V rámci své práce jsem se zaměřil na sociální pracovníky zabývající se pěstounskou péčí, konkrétně na pracovníky v organizacích, které pěstounské rodiny doprovázejí a na jejich etická dilemata, se kterými se během své praxe nejčastěji setkávají a vypořádávají. Také jsem se zaměřil na aspekty, které jim s řešením těchto dilemat pomáhají. Z provedeného výzkumu vyšly tři kategorie nejčastějších etických dilemat, které se mohou vzájemně propojovat a ovlivňovat. Velmi často musejí řešit dilemata spojená se závažnými informacemi, která o svých klientech a dětech zjišťují, a s jejich následným nakládáním. Většinou se musejí rozhodnout, zda informaci předají dál a nahlásí jí nějakému orgánu, například OSPOD anebo informaci utají, zde často nastává etické dilema, co bude pro klienty horší a také etické dilema, co je podle sociálních pracovníků správné. Další velmi časté etické dilema je spojené s biologickou rodinou dítěte a s asistovaným kontaktem. Zde nastávají etická dilemata, zda kontakt umožnit a uskutečnit, když dojde k porušení jistých a nastavených pravidel anebo za situace kdy jedna ze tří stran (rodič, dítě, pěstoun) se jeví jako problémovou. Posledním častým etickým dilematem, které vyšlo z výzkumu najevo bylo, na které straně by měl sociální pracovník stát při nějakém konfliktu nebo v těžké či důvěrné situaci, zda na straně dítěte nebo pěstouna.

Vzhledem k pomoci s řešením etických dilemat byly zjištěny tři aspekty, kdy nejvíce v rámci výzkumu pomáhají s řešením etických dilemat sociálních pracovníků zabývajících se pěstounskou péčí právě jejich kolegové v práci. Jako výrazná pomoc ohledně řešení etických dilemat se ukázala supervize. Supervize se jeví i jako dobrý prostředek v předcházení syndromu vyhoření, jelikož slouží sociálním pracovníkům s vnitřním vypořádáním etických dilemat. Poslední, ačkoliv ne tak často zmiňovanou pomocí je i rodina a rodinné zázemí sociálních pracovníků.

Během výzkumu došlo i k jiným zjištěním a k určení více kategorií. Došlo například k zjištění, že sociální pracovníci doprovázející pěstounské rodiny příliš nerespektují Etický kodex sociálních pracovníků a při své práci či při řešení etických dilemat kodex téměř nepoužívají. Nebo vyšly najevo pozitiva a negativa profese sociálních pracovníků, kteří se zabývají pěstounskou péčí. V rámci výzkumu bylo také zjištěno, že většina sociálních pracovníků vnímá nad svými klienty určitou moc a možnost ovlivnit jejich životy.

Pro dosažení cíle byla zvolena kvalitativní strategie a využita technika polostrukturovaného rozhovoru. Rozhovory byly uskutečнены s pěti komunikačními partnery. Komunikační partneři byly sociální pracovníci pracující v neziskových organizacích, které doprovázejí pěstounské rodiny. Výběrový vzorek byl vybrán na základě účelového výběru.

Prostřednictvím výzkumu byly tedy zjištěny nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků zabývajících se pěstounskou péčí. Jedná se o tři skupiny etických dilemat, do kterých mohou spadat další etická dilemata, a která se mohou vzájemně propojovat. Nejčastěji se jedná o etická dilemata spojená s informacemi a jejich následným předáváním či naopak zamlčováním, dále pak etická dilemata spojená s kontaktem s biologickou rodinou, především s uskutečněním kontaktu a o etické dilema, kdy sociální pracovník neví, na čí straně stát.

Prostřednictvím výzkumu bylo také zjištěno co nejvíce pomáhá sociálním pracovníkům s řešením etických dilemat. Výzkum ukázal, že nejvíce pomáhají sociálním pracovníkům kolegové, následně supervize a v neposlední řadě rodina.

Dále byly také zjištěny a popsány další kategorie: Motivace k práci sociálního pracovníka doprovázejícího pěstounské rodiny; Názory sociálních pracovníků na jejich vlastní profesi; Dilemata spojená s nahlášením a předáním informací; Dilemata týkající kontaktu s biologickou rodinu; Dilema, na čí straně stát; Vývoj v řešení dilemat za dobu praxe s pěstounskou péčí; Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat; Vnímání moci z pohledu doprovázejících pracovníků; Možnosti řešení etických dilemat

Tuto bakalářskou práci bych doporučil pro studijní nebo jako materiál pro porovnání s jinými výzkumy zaměřené na toto téma. Mohla by také sloužit v praxi sociálním pracovníkům zabývajícím se pěstounskou péčí pro lepší pochopení etických dilemat a jejich řešení. Také by mohla být použita supervizorům pro práci s etickými dilematy při supervizi. Stále jsou však některá témata nepokryta. Další možností výzkumu se nabízí výzkum zaměřený na sociální pracovníky pracující OSPOD a zjistit, zda se etická dilemata shodují či různí v porovnání se sociálními pracovníky pracující v neziskových organizacích, které doprovázejí pěstounské rodiny.

7 Seznam literatury

1. BANDIT, R., DAVIDOVÁ I., MACUROVÁ, M., OPATRŇY, M., 2015. Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce z hlediska různých pojetí sociální práce. In: BANDIT, R., DAVIDOVÁ, I., MACUROVÁ, M., OPATRŇY, M. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sešit sociální práce, s. 11–16. ISBN 978-80-7421-089-1.
2. BANKS, S., 2012. *Ethics and values in social work*. 4th ed. New York: Palgrave Macmillan. Practical social work. ISBN 0230300170.
3. BANKS, S., 2016. Everyday ethics in professional life: social work as ethics work. *Ethics and Social Welfare*, 10(1), 35–52. doi:10.1080/17496535.2015.1126623
4. BARTŮŇEK, P., JURÁSKOVÁ, D., et al. 2016. *Vybrané kapitoly z intenzivní péče*. Praha: Grada Publishing, a. s. ISBN: 978-80-247-4343-1
5. BERTOTTI, T., 2010. Decision-Making and Ethical Dilemmas of Child and Family Social Workers. *Social Work & Society*, 8(1), 148-151. ISSN 1613-8953
6. BUBLEOVÁ, V., 2014. *Základní informace o osvojení (adopci)*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN isbn978-80-87455-18-0.
7. BUBLEOVÁ, V., 2014. *Základní informace o pěstounské péči a péči poručníka*. 3., přeprac. vyd. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN isbn978-80-87455-19-7.
8. BUBLEOVÁ, V., VÁVROVÁ, A., VRÁNOVÁ, L., FRANTÍKOVÁ J., 2011. *Základní informace o náhradní rodinné péči*. Praha: Středisko náhradní rodinné péče. ISBN 978-80-87455-01-2.
9. BUREŠOVÁ, P., POLÁCHOVÁ VAŠŤATKOVÁ J., VYHNÁLKOVÁ P., 2008. *Rodina a náhradní rodinná péče*. 1. vyd. Olomouc: Hanex. ISBN isbn978-80-7409-013-4.

10. CHASE, Y.E., 2015. Professional Ethics: Complex Issues for the Social Work Profession. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 25:7, 766-773. doi: 10.1080/10911359.2015.1032654
11. DAVIDOVÁ, I., 2015. Etická dilemata sociální práce vyplývající z lokálních politických tlaků či tlaků zaměstnavatele. In: BANDIT, R., DAVIDOVÁ, I., MACUROVÁ, M., OPATRŇY, M. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sešit sociální práce. ISBN 978-80-7421-089-1.
12. DISMAN, M., 2011. *Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele*. 4. vydání. Praha: Karolinum. 374 s. ISBN 978-80-246-1966-8.
13. *Etické otázky doprovázení v náhradní rodinné péči*, 2018 [online]. Asociace dítě a rodina. [cit.2021-07-03]. Dostupné z: https://www.ditearodina.cz/images/Etick%C3%A9_ot%C3%A1zky_doprov%C3%A1zen%C3%AD_v_n%C3%A1hradn%C3%AD_rodinn%C3%A9_p%C3%A9%C4%8Di.pdf
14. *Etický kodex sociálního pracovníka*, 2006 [online]. Společnost sociálních pracovníků ČR. [cit.2021-02-22]. Dostupné z: http://socialnipracovnici.cz/public/upload/image/eticky_kodex_ssper.pdf
15. FISCHER, O., MILFAIT, R., 2010. *Etika pro sociální práci*. 2. vyd. Praha: Jabok. ISBN 978-80-904137-8-8.
16. *Formy náhradní rodinné péče*, 2019.[online] Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 2020-11-16]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/formy-nahradni-rodinne-pece>
17. GÉRINGOVÁ, J., 2011. *Pomáhající profese: tvořivé zacházení s odvrácenou stranou*. Praha: Triton. Psyché (Triton). ISBN isbn978-80-7387-394-3."
18. Gojová, A., Gřundělová, B., Cilečková, K., Chrenková, M., 2020. Path toward a child-centered approach in the Czech social and legal protection of children. *Sustainability*. 12(21), 1-18. ISSN 2071-1050.

19. HARTL, P., 2004. *Stručný psychologický slovník*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-803-1.
20. HENDL, J., 2016. *Kvalitativní výzkum: základní teorie, metody a aplikace*. Čtvrté, přepracované a rozšířené vydání. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0982-9.
21. *Hlavní formy náhradní rodinné péče*, 2019. [online]. Jihočeský kraj. [cit-2020-12-03]. Dostupné z: <https://www.kraj-jihocesky.cz/hlavni-formy-nahradni-rodinne-pece#pestounska-pece>
22. HOFERKOVÁ, S., VAŠŤATKOVÁ, J., 2008. *Příručka sociálního pracovníka*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-1991-6.
23. *Global defintion of social work*, 2014. [online]. IFSW [cit.2020–11-05]. Dostupné z: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
24. JANEBOVÁ, R., 2015. Úvod. In: BANDIT, R., DAVIDOVÁ, I., MACUROVÁ, M., OPATRŇY, M. *Etický kodex jako nástroj podpory řešení etických dilemat sociální práce*. Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí. Sešit sociální práce, s. 7–9. ISBN 978-80-7421-089-1.
25. JANKOVSKÝ, J., 2018. *Etika pro pomáhající profese*. 2., aktualizované a doplněné vydání. Praha: Triton. ISBN 978-80-7553-414-9.
26. KALLWAS, A., 2007. *Syndrom vyhoření v práci a osobním životě*. Praha : Portál. 139 s. ISBN 978-80-7367-299-7.
27. KODYMOVÁ, P., 2013. *Historie české sociální práce v letech 1918-1948*. Vyd. 1. V Praze: Karolinum. ISBN isbn978-80-246-2256-9.
28. KODYMOVÁ, P., HOLDA, D., 2008. *Profese a etika sociální práce: sborník studentských prací*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta. ISBN isbn978-80-7308-222-2.
29. KOLUCHOVÁ, J., MATĚJČEK, Z., 2002. ed. *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. ISBN 80-7178-637-3.

30. *Kontakt s biologickou rodinou*, 2021. [online]. Sdružení pěstounských rodin. [cit. 2021-07-23]. Dostupné ze: <http://www.pestouni.cz/pro-pestouny/kontakt-s-biologickou-rodinou/>
31. KUKLA, L., 2016. *Sociální a preventivní pediatrie v současném pojetí*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-3874-1.
32. KUTNOHORSKÁ, J., CICHÁ, M., GOLDMANN, R., 2011. *Etika pro zdravotně sociální pracovníky*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-3843-7.
33. *Legislativa a systém sociálně-právní ochrany*, 2020. [online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit. 2020-11-20]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/legislativa-a-system-socialne-pravni-ochrany>
34. MATĚJČEK, Z., 1999. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. Praha: Portál. ISBN isbn80-7178-304-8.
35. MÁTEL, A. et al., 2010. *Aplikovaná etika v sociální práci*. Vysoká škola zdravotnictví a sociální práce sv. Alžběty. ISBN: 9788087182130
36. MATOUŠEK, O., 2007. *Základy sociální práce*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-331-4.
37. MATOUŠEK, O., 2013. *Metody a řízení sociální práce*. 3., aktualiz. a dopl. vyd. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0213-4.
38. MATOUŠEK, O., PAZLAROVÁ H, 2016. *Státní orgány sociálněprávní ochrany dětí: dobrá praxe z pohledu rodin a pracovníků*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum. ISBN 978-80-246-3336-7.
39. MATOUŠEK, O., KŘIŠŤAN A., 2013. *Encyklopedie sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0366-7.
40. MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. Praha: Grada. 221 s. ISBN 80-247-1362-4.
41. MURA, L., 2015. *Etika pro pomáhající profesie*. Brno: Tribun EU. Knihovnicka.cz. ISBN isbn978-80-263-0812-6.

42. MUSIL, L. 2008. Způsoby zvládání dilematu jednostrannosti a symetrie. In Janebová R., Kappl M., Smutek, M. eds. *Sociální práce mezi pomocí a kontrolou: Sborník z konference IV. Hradecké dny sociální práce. Hradec Králové 12. – 13. 10. 2007. (s. 11-39)*. Hradec Králové: Gaudeamus.
43. *Náhradní rodinná péče vykonávaná příbuznými. Metodická příručka*. 2014 [online]. Nadační fond J&T. [cit. 2021-03-23]. Dostupné z: <http://valika.cz/wp-content/uploads/2014/05/publikace-158.pdf>
44. OLECKÁ, I., 2010. *Metodologie vědecko-výzkumné činnosti*. Olomouc: Moravská vysoká škola Olomouc. ISBN 978-80-87240-33-5.
45. PEMOVÁ, T., PTÁČEK, R., 2012. *Sociálně-právní ochrana dětí pro praxi*. Praha: Portál. 188 s. ISBN-978-80-247-4317-2.
46. *Proces zprostředkování*. © 2021.[online]. Ministerstvo práce a sociálních věcí. [cit-2021-01-06]. Dostupné z: <https://www.mpsv.cz/proces-zprostredkovani>
47. PUSKAJLEROVÁ, I., 2013. *Alice Masaryková, zakladatelka české sociální práce* [online].Erepublika [cit.2020-11-04]. Dostupné z <http://erepublika.cz/article2331-Alice-Masarykova-zakladatelka-eske-socialni-prace>
48. SOBOČAN, A. M., Bertotti, T., Strom-Gottfried, K., 2018. Ethical considerations in social work research. *European Journal of Social Work*, 1–14. doi:10.1080/13691457.2018.1544117
49. ŠIMEK, J., 2015. *Lékařská etika*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-247-5306-5.
50. *Code of Ethics*, ©2020 [online]. NASW [cit.2020-11-05]. Dostupné z: [https://www.uaf.edu/socwork/student-information/checklist/\(D\)-NASW-Code-of-Ethics.pdf](https://www.uaf.edu/socwork/student-information/checklist/(D)-NASW-Code-of-Ethics.pdf)
51. TRNKOVÁ, L., 2018. *Náhradní péče o dítě*. Praha: Wolters Kluwer. Právo prakticky. ISBN 978-80-7552-864-3.
52. ÚLEHLA, I., 2005. *Umění pomáhat: učebnice metod sociální praxe*. Vyd. 3., v Sociologickém nakladatelství (SLON) 2. Praha: Sociologické nakladatelství. Studijní texty (Sociologické nakladatelství). ISBN isbn978-80-86429-36-6.

53. *Mezinárodní osvojení*, © 2020. [online]. Úřad pro mezinárodněprávní ochranu dětí [cit.2020-11-25]. Dostupné z: <https://www.umpod.cz/osvojeni/>
54. VAVRECKOVÁ, V., Tichá, M., Ondrúšová, Z., 2017. Substitute Child Care As a Current Problem of Social Care in the Czech Republic, *DANUBE: Law, Economics and Social Issues Review*, 8(4), 237-248. doi:10.1515/danb-2017-0016
55. VÁVROVÁ, S., 2012. *Doprovázení v pomáhajících profesích*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0087-1
56. *Počet dětí žijících mimo svou biologickou rodinu*, 2020. [online]. Virtuální knihovna Náhradní rodinné péče [cit.2020-11-18]. Dostupné z: <http://www.knihovnanrp.cz/nahradni-rodinna-pece/aktualni-statistiky/pocet-deti-zijících-mimo-svou-biologickou-rodinu/>
57. Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, 2012. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 33, s. 1026-1365. ISSN 1211-1244
58. Zákon č. 108/2006 Sb., o sociálních službách, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, 2006. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 37, s. 1257-1289. ISSN 1211-1244
59. Zákon č. 359/1999 Sb., zákon o sociálně-právní ochraně dětí, 1999. In: *Sbírka zákonů České republiky*, částka 111, s. 7662-7681. ISSN 1211-1244.

8 Seznam obrázků a tabulek

Tabulka 1: Základní informace o komunikačních partnerech.....	30
Obrázek 1: Motivace k práci sociálního pracovníka zabývajícího se pěstounskou péčí.....	32
Obrázek 2: Pozitiva profese	33
Obrázek 3: Negativa profese	35
Obrázek 4: Vývoj v řešení dilemat.....	39
Obrázek 5: Etický kodex ve vztahu k řešení etických dilemat	40
Obrázek 6: Moc nad klienty	41
Obrázek 7: Pomoc s řešením etických dilemat	42

9 Použité zkratky

MPSV – Ministerstvo práce a sociálních věcí

OSPOD – Orgán sociálně právní ochrany dětí

10 Přílohy

Příloha č. 1: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Vážená paní, vážený pane,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci. V současné době vypracovávám závěrečnou práci, v rámci které provádím výzkum, jehož cílem je*(je třeba vysvětlit cíle, popsat předmět výzkumu a výzkumné metody, takovým způsobem, aby to bylo srozumitelné i pro laika, včetně popisu průběhu a délky testování)*. Z účasti na výzkumu pro Vás vyplývají tyto výhody či rizika.....*(uveďte výčet a poučení o všech výhodách a rizicích – srozumitelně pro laika)*.

Prohlášení

Prohlašuji, že souhlasím s účastí na výše uvedeném výzkumu. Student/ka mne informoval/a o podstatě výzkumu a seznámil/a mne s cíli, metodami a postupy, které budou při výzkumu používány, stejně jako s výhodami a riziky, které pro mne z účasti na výzkumu vyplývají. Souhlasím s tím, že všechny získané údaje budou anonymně zpracovány a použity pro účely vypracování závěrečné práce studenta/ky.

Měl/a jsem možnost si vše řádně, v klidu a v dostatečně poskytnutém čase zvážit. Měl/a jsem možnost se studenta/ky zeptat na vše pro mne podstatné a potřebné. Na tyto dotazy jsem dostal/a jasnou a srozumitelnou odpověď.

Prohlašuji, že beru na vědomí informace obsažené v tomto informovaném souhlasu a souhlasím se zpracováním osobních a citlivých údajů účastníka výzkumu v rozsahu, způsobem a za účelem specifikovaným v tomto informovaném souhlasu.

Vyplněním tohoto dotazníku souhlasím s účastí ve výše uvedeném výzkumu.

+ datum + komunikačního partnera

Struktura rozhovoru

VO: *Jaká jsou v praxi nejčastější etická dilemata sociálních pracovníků, zabývajících se pěstounskou péčí?*

1. Identifikátory

- věk,
- pohlaví,
- vzdělání,
- léta praxe,
- počet pěstounských rodin

2. Otevírací otázky:

- Jak jste se dostal k práci s pěstouny?
- Jak vaše okolí vnímá vaši profesi?
- Jak vnímáte svojí profesi Vy?
- Vnímáte nějaká negativa, a naopak pozitiva Vaší práce?

3. Hlavní otázky výzkumu

- Dostáváte se během své práce do situací, při kterých musíte dělat těžká rozhodnutí?
- Jak rozumíte pojmu etické dilema?
etické dilema = Etické, anebo morální dilema představuje situaci, ve které není správného či nesprávného výběru. Jedinec si musí vybrat mezi dvěma stejně nežádoucími alternativami.
- Dostal/a jste se někdy během své profese do situace, kdy jste musel/a řešit etické dilema?
- Můžete uvést nějaké příklady?
- Které pro Vás byly z hlediska rozhodování nejtěžší?
- Můžete tato dilemata podrobněji popsat?
- Ovlivňuje Vás při řešení etických dilemat etický kodex sociálních pracovníků?
- Řešíte tato dilemata na supervizích?
- Myslíte si, že se u Vás nějak změnilo to, jak jste řešil/a etická dilemata na začátku své praxe a jak je řešíte nyní?
- Myslíte si, že může mít Vaše rozhodnutí zásadní důsledky na Vaše klienty?

4. Je něco, co byste chtěl k rozhovoru ještě říct či popřípadě doplnit něco, co je podle Vás pro tento výzkum zásadní?